KAIS. KÖN. HOF BIBLIOTHEK
16.722-B
ALT-

Digitized by Google

Digitized by Google

16722-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD
VIRVM MAXIME REVERENDVM
DOCTISSIMVM ET CELEBERRIMVM

MARTINVM GRVLICHIVM

TORGAVIENSIS ECCLESIAE PASTOREM PRIMARIVM DIOECESEOS ANTISTITEM LONGE MERITISSIMVM LYCEIQVE INSPECTOREM GRAVISSIMVM

DE

TORGAVIENSIBVS ANTISTITIBVS

DATA EPISTOLA
QVA
FACVLTATEM DOCTORIS THEOLOGI
INSIGNIA SVSCIPIENDI ACCEPTAM
EPHORO SVO DIGNISSIMO
PIE GRATVLANTVR
MINISTRI VERBI DIVINI IN DIOECESI TORGAVIENSI.

VITEMBERGAE
PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDI
ACADEMIAE A TYPIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex quo, VIR MAXIME REVERENDE, Sacris Torgauienſium et regionum finitimarum praefectus es: non potuerunt non omnes boni, et in primis nos, qui Dioeceſi TVAE ſubiecti ſumus, de TE, de TVA doctrina, deque inſignibus meritis TVIS ſpem concipere ampliſſimam. Cuius quidem documenta illuſtria, neque obſcura; in promtu erant quam plurima. Iudicium Senatus Fribergenſis, qui TE, cum antea iam muneri ſacro cum laude praefuiſſes, in urbem ſuam arceſſiuit, qui TE ad ampliorem dignitatem non ita multo poſt promouit, quique TE omnibus ornauit modis, grauiſſimum iure ſuo exiſtimabatur. Accedebat conſtans neque dubia fama de pertinaci et communi Fribergenſium amore, quo TE proſequerentur, quoque adducti TE et libenter audiuiſſent ſemper, de rebus diuinis uerba facientem, neque niſi inuiti et cum dolore TE dimitterent, et Torgauienſi concederent eccleſiae. Multum in ea opinione confirmabamur Senatus Torgauienſis ſententia, qui, poſtquam diu multumque de Antiſtite ſacrorum ſuorum deligendo deliberarat, et in hoc genere antea ſatis omnibus bonis probauerat ſuam prudentiam, TE tan-

dem unum digniſſimum iudicauit, quem ſuae praeficeret ecclesiae. Haec omnia facile ſpem nobis faciebant certiſſimam, eum nobis iam praefuturum Praeſulem, de quo nobis gratulandi plurima foret cauſa. TV uero, VIR MAXIME REVERENDE, ex quo grauiſſimo muneri admotus es, eo amore eoque ſtudio nos omnes es complexus et fouiſti, ut ſpei, de TE factae, non ſolum ſatiſſaceres abunde, ſed etiam dignitatis TVAE egregiis incrementis omnes maxime fauerent. Cum etiam merito nihil prius nihilque antiquius nobis eſſe debeat, quam religio, morumque ſanctitas et innocentia: qua gratulatione, quantoque applauſu non excepimus obſtinatum illud ſtudium TVVM, quod in morum ſeueritate hinc tuenda, illinc reſtituenda adhuc oſtendis? et quis noſtrum non magnopere delectatus eſt pio illo et ardenti feruore, quem in rerum ſacrarum diſciplina exercenda ſoles declarare? Quae cum ita eſſent, facile poteris exiſtimare, quam laeto animo, quam laetis auribus acceperimus nuntium, qui nouam dignitatis TVAE acceſſionem afferebat. Qui enim aliis parent, ſolent, neſcio quomodo, quaſi ſecum communicare eius, qui ſibi praeeſt, gloriam et laudes, ſibique ducunt honori, quando intelligunt, eum ſe uenerari, qui, uirorum ſummorum ſuffragiis, ornamentis maximis digniſſimus ſit pronuntiatus. Qua de cauſa, quoniam, quod felix fauſtumque ſit, facultatem Doctoris Theólogi inſignia ſuſcipiendi Vitebergae iam accepiſti, iure uoluimus id curare, ut ſummae erga TE pietatis noſtrae monumentum aliquod extaret, TIBIque Honores Theologi Summos religioſe gratulari. Dabis autem ueniam, ut, qui ſuae in TE uoluntatis interpres delectus eſt, ſeculi ſequatur morem, et, quam ad inſtitutum ſuum propius accedat, antea de argumento quopiam, TE fortaſſe non indigno, exponat. Ecquod autem inſtituto huic ſit accommodatius, quam quod TIBI Anteceſſores

ſores TVOS reuocet in memoriam. Eſt enim non parua laus, eorum tueri locum, qui ipſi quoque plurimam adepti ſunt gloriam. Quocirca, quemadmodum priſci Romani in ueſtibulis imagines maiorum ſuorum illuſtres ingredientium oculis ſolebant exponere: ita dabitur opera, ut, quantum pagellarum harum anguſtia temporumque antecedentium permittet obſcuritas uel negligentia, conſpectus omnium illarum imaginum ſimul oculis TVIS ſubiiciatur, quas idem Antiſtitis ſacrorum Torgauienſium ſummi locus, quem iam tenes, ante TE ornauit. Audias itaque beneuole de prioribus Praeſulibus diſſerentem.

Ius uocandi Paſtorem eccleſiae Torgauienſis, ne plane uetera omittam, antiquitus fuit penes Principem, donec Henricus illuſtris Marchio Miſniae, A. O. R. ∞ CC XXXXIII illud concederet monaſterio Nimcenſi (a). Hac ratione Paſtores conſtitutos reperio fuiſſe A. C. CIↃ CCCC LXXX Ambroſium Lehmannum (b), A. C. CIↃ CCCC LXXXXIII D. Nicolaum Schreiterum (c), A. C. CIↃ IↃ I Nicolaum Freundium (d), A. C. CIↃ IↃ VIII Koberum quendam, hoc anno mortuum (e), et Paulum Niemannum Archipreſbyterum, A. C. CIↃ IↃ XV mortuum poſt nouuem annos: Si modo Archipresbyter non ſit diſtinguendus a Paſtore eccleſiae, quod tamen omnino uidetur. Nam Archipresby-

(a) Heinrich der erleuchtete, Marggraf zu Meiſſen ſchenckte 1243. zum Kloſter Nimtzſchen das Ius Patronatus von den Pfarrherrn und Kirchen zu Weſenia, Torgau und Belgern nebſt dem Dorfe Pol -itz. Vid. Horns Hand-Bibliothec p. 860.

(b) Id quidem demonſtrat Mich. Boiemus, ſ. Böhmius in Chron. MSC. Torg. ex notiſſimo legato in uſum templi Mariani â Brigitta Sonnewaldia conſtituto ad annum 1580.

(c) Id patet ex Electoris Pr. Friderici Sapientis teſtamento ſepulturae cauſa facto, ſi forte in itinere in Palaeſtinam inſtituto moreretur, cui D. Nicol. Schreiterus, Paſtor Torgauienſis ſubſcripſit teſtis, apud Boiemum ad annum 1493.

(d) Ita nomen eius ſcribit Boiemus, alii ſcribunt Pfreundium.

(e) Ita idem Boiemus ad h. a.

Digitized by Google

ter uidetur uocatus eſſe a ſenatu, (f) cum contra Paſtorem nominare eſſet, ut dixi, monalium Nimcenſium. Deinde Paulus Moerius Paſtor eccleſiae A· C· CIↃ IↃ XXIII. mortuus eſſe legitur, quo Niemannus adhuc uixit. Debeo utrumque et hunc et illum diligentiae et humanitati M. Godofredi Krudthofii, Meſodiaconi Torgauienſis, quem honoris loco nomino, cuiuſque doctrinae, in hoc rerum genere ſatis celebratae, etiam multa refero accepta, quae poſtea, et praeſertim in uita Didymi, ſequentur. Hic enim, ſacrorum emendatione facta, primus eſt Antiſtitum Torgauienſium, qui Paſtorum priorum in locum ſucceſſere, quorumque ſeriem enarrare exordior. Hic GABRIEL DIDYMVS, cuius uita nuper (g) prodiit in lucem, natus eſt in ualle Ioachimica A· C· CIↃ CCCCLXXVII. Literis dedit operam Pragae, ubi monachorum Auguſtinianorum ordini acceſſit. Cum uero academia Vitebergenſis inſtitueretur, ſtatim illuc conceſſit A. C. ∞ IↃ II. poſt decennium magiſter artium liberalium (h), et anno ſequenti ſacerdos creatus. Cum uero A· C· ∞IↃXXI in Auguſtinianorum conuentu ex uerbi diuini praeceptis decerneretur, ut liberum eſſet monachis, uel in monaſteriis commorari, uel eadem deſerere, in primis fuit, qui deponerent (i) cucullum, quod uim ueritatis euangeli-

(f) Niemannum hoc ſacerdotium debuiſſe ſenatus beneuolentiae, exinde colligo, quia 1502. tale munus ſacrum a ſenatu petiit, his uerbis Boiemo id teſtante: Dieſer Zeit iſt Stadtſchreiber geweſen Paulus Niemann, der wollen Prieſterliche Würdigkeit an ſich nehmen, und um ein Lehn vom Rath gebethen, denn er geſehen, daß die Schreiberey nicht mehr ſo viel getragen als die Prieſterſchaft.

(g) Verſuch zur ſufficienten Nachricht von Gabriel Didymi fatalen Leben, ans Licht geſtellet, von M· Joh. Georg. Ternen, Diener am Worte GOttes zu Königshofen. Leipzig 1737. in 8.

(h) Sic Ternius l. c. §. 6. teſtatur: In den Vniverſitäts-Matriculen zu Wittenberg findet man Nachricht, daß er 1512. Magiſter, und 1513. Ordens-Prieſter worden, und zwar ſo, daß ihm D· Carlſtadt, und Philippus Melanchthon ſelber examiniret. Sed tempora contradicunt. Nam illis annis Philippus Melanchthon nondum fuit Vitebergae.

(i) Confer Luther. T. I. Lat. Vit. fol.

gelicae, a B. Luthero illuſtratae, facile ſentiret. Prouti uero ſunt ingenia humana, ut fere modum excedant: ita etiam Didymus noſter, ingenii feruore abreptus, nimiſque ceremoniis Pontificiorum infeſtus, non ita multo poſt, abſente Luthero et in Pathmo ſuo latente, ſe adiunxit Carlſtadio, turbas Vitebergae propter templorum imagines excitanti (k). Quo in genere eo magis peccauit, quod loco Lutheri facultas orationes ſacras habendi Vitebergae (l) conceſſa ei fuerat, occaſionem hoc modo nacto tumultuoſius concionandi. Sed bene factum, quod, Luthero Vitebergam redeunte, eius admonitioni ſtatim locum daret, corrigens errorem (m). Qua de re Megalander noſter ipſum quoque non indignum exiſtimauit, qui Euangelii doctrinam orationibus ſacris propagaret Dübenae, Annaebergae, et Zwiccauiae. Quinimo, cum Senatus Altenburgenſis doctorem Euangelii peteret A. C. ∞IↃXXII, Didymum noſtrum ita eidem commendauit, ut, illo docente, ne quidem ſe ipſum deſideratum iri, affirmaret (n). Quamuis autem iſte pulcre partibus ſuis ſatisfaceret Altenburgi, ſibique ipſi in eo ita placeret, ut Lutherus, eum ad modeſtiam adhortandum a ſe eſſe, neceſſarium duceret: (o) multas tamen in urbe illa ſuſtinuit aduerſitates, quas alii iam expoſuere (p). Quibus factum, ut, quoniam pontificii Clerici Altenburgi eundem ferre nollent, ex urbe

fol. 201. b. qui eum, Seckendorfio teſte, A. 1517. ut Nouitium Auguſtinianum Erfurtenſibus commendauerat.

(k) Vide Lutherum Tom. I. Epiſt. pag. 244. ea de re querentem.

(l) Hoc teſtatur Ioſeph. Clauder. pag. 39. orat. ſec.

(m) Tom. II. Altenb. f. 253. b.

(n) Tom. II. Altenb. f. 255.

(o) Tom. II. Epiſt. Luth. pag. 70. 76.

(p) Vid. Ternius á §. 15-20. Ioh. Müller in Schediaſmate de Altenb. eccleſ. Praeſulibus circa initium. Confer etiam Seckendorfium L. I. Sect. 53 §. 128. Addit. lit. a. p. 213. Lutherum Tom. II Epiſt. p. 70, 76. pag. 68. p. 88. Zachar. Gortzig in der Nachricht von den Superintendenten in Altenburg et Fortgeſetzte Sammlungen 1731. p. 448. f.

urbe diſcedere fere poſt biennium a Friderico Sapiente iubetur. Rediit igitur Dübenam, ubi iam docuerat (q). Itaque cum eſſet in uicinia, et Torgauienſes cupiditas Euangelium audiendi iam cepiſſet (r): quid mirum, hos celebritate et fama uiri commotos ad ſe illum euocaſſe. De tempore uero, quo id contigerit, nihil habeo certi. Id ſaltem conſtat, A. C. ∞IↃXXIII Didymum iam Torgauiae fuiſſe. Hoc enim anno eum moniales IX Nimcenſes, a Leonhardo Köppenio, ciue Torgauienſe, liberatas, Vitebergam ad Lutherum, qui anno ſequenti ex iis uxorem duxit Catharinam a Boren, deduxiſſe tradunt Annales Torgauienſes, hac de re his uerbis teſtantes (s): Feria 3 Paſchatos 7 April. ex monaſterio Nimcenſi ordinis Ciſtercienſis, oder Bernhardiner moniales adduxit Vitebergam Mag. Didymus Pfarrherr. Eundem anno ſequenti contra ſuperſtitionem Pontificiorum tam uehementer concionatum eſſe, ut ex templo idem ille Leonh. Köppenius una cum aliis ciuibus monaſterium Franciſcanorum, quod nunc Lycei Torgauienſis ſedes eſt, non ſine tumultu inuadere et monachos ex eo expellere auderet, in autore grauiſſimo reperio (t). Quo in genere tamen noſtrum excuſat illud, quod Iacobi Suederici, monachi Franciſcani, importunitas eum laceſſiuiſſe antea, legatur (u). Cum uero Paulus Moerius, Paſtor eccleſiae Torgauienſis, Pontificiorum ultimus A. C. ∞IↃXXV ſit mortuus; (quo anno Noſter Iohanni Con-

(q) Gabriel noua ciuitate recuculatus nunc, nunc iterum ecuculatus agit Diboni: ſcribit Lutherus T. II. Epp. p. 92.

(r) 1521. iſt die Hannß Enzwarttin die erſte geweſen, die in der S. Nicolas-Kirche iſt Lutheriſch getauft worden: Sic Böhmius ad h. a.

(s) In Chron. MSC. Boiemi ſ. Böhmii ad an. 1521.

(t) Seckendorfius L. II. Sect. 4. §. 4. pag. 12. b.

(u) Quae taedia D. Iacobus Suedericus, monachus Franciſcanus et concionator Vbigauienſium, Didymo creauerit, docet Seckendorfius L. I. Sect. 57. §. 152. Addit. II. fol. 271. b. De tumultu autem orto multa tradit Boiemus cap. 15. Chron. MSC. Torg.

Conſtanti, id petenti, conſilium dedit, iam Torgauiae (x) degens, luculentum et approbatum (y) de Friderici Sapientis ſepultura): et demum A· C· ∞IↃXXVII Didymus una cum diaconis ſuis, M· Balthaſare Arnoldo et M· Valentiniano Thamio purum uerbum Dei in templo Parochiali primum docuiſſe legatur (z): exinde colligo, Didymum Paſtoris locum non ſtatim, poſtquam Torgauiam conceſſerat, obtinuiſſe, utpote qui nec uacuus eſſet initio, nec a pontificiis monialibus Nimcenſium, penes quas ius, quod uidimus ſupra, erat Paſtorem nominandi, ipſi facile conceſſus; eundem uero in Aede S. Nicolai uerba ſolitum facere, quae Senatus ſubeſſet poteſtati, curiae moenibus incluſa, licet nunc plane deuaſtata, et in qua primum baptiſmum Lutherano more peractum, ſupra audiuimus: denique A· C· ∞IↃXXV, quo generalis, quam dicunt, uiſitatio eccleſiarum iuſſu Principis Electoris inſtituta eſt, pontificiis ceremoniis plane abrogatis Torgauiae, dignitatem Paſtoris, adhuc uacuam, ei traditam eſſe, una cum poteſtate in aede Parochiali docendi (a). Itaque haec Didymo noſtro debetur gloria, quod primus fuerit Eccleſiae Torgauienſis, iam emendatae, Paſtor et Antiſtes rerum ſacrarum, quodque ritus ſacros ex praeſcripto Viſitatorum, de quibus dixi, in illa ordinarit. Fuit quoque omnibus acceptiſſimus propter facultatem animos auditorum mouendi, et facundiam oris, ſuauitatemque uocis (b) Luthero uero imprimis carus.

(x) Vid. Viri cel. Kappii Nachleſe T. II. a p. 666-674.

(y) Spalatinus hoc ita inſcripſit: Das iſt Chriſtlich und gut geſtellt, auch wohl zu halten. Vid. Tenzels Hiſtoriſchen Bericht von der Reformation p. 328.

(z) 1527. Hat Herr Gabriel Didymus, beneben ſeinen 2 Capellänen, als M· Balthaſar Arnoldt, und M· Valentin Tham, das Wort GOttes zum erſtenmahl in der Pfarr-Kirche geprediget. In der Cloſter-Kirche haben vor dieſen etliche Mönche, Herr Simon und Hr. Balthaſar geprediget. Ita Böhmius ad A. 1527.

(a) Hac ratione conciliandum uidetur, quod Ternius diiudicare haud potuit, quomodo nimirum Didymus iam an. 1524 Concionator Torgauienſium eſſe, et tamen an. 1527. in templo Parochiali primum uerbum docere potuiſſet.

(b) Er war von ſchwerer Ausſprache, und

rus. Neque tamen, ut fit, caruit moleſtiis. Sed in his grauiſſima fuit ſine dubio notiſſima illa controuerſia, quae ei cum D· Iacobo Schenckio, qui Principi Electori Saxoniae a concionibus ſacris erat, fere per biennium, anno CIƆ IƆ XXXVIII et conſequenti, interceſſit. Erat hic homo turbulentus, iam Fribergae, ubi docuerat, propter turbas notus (c). Torgauiae uero non ſolum in eo peccauit, quod Antinomorum partibus ſe addiceret, ſed etiam luxuriae aulicae et licentiae patefaceret uiam, Torgauienſium uero ſacris omni modo ſe immiſcere ſtuderet. Vicit tamen Didymi conſtantia, B. Luthero inprimis autore et adiutore, qua factum, ut tandem Schenckius ille a Principe dimitteretur. Quo magis autem Didymus Principis gratiam ſibi gratulabatur, eo maiori obrutus eſt luctu, cum A· C· ∞ IƆ XXXXVII, optimum Principem, acie uictum prope Mühlbergam, captumque eſſe, audiret. Neque publice luctum diſſimulauit. Quanta enim mutatio rerum impenderet in poſterum, pro ſua prudentia facile potuit praeuidere. Delectatus erat adhuc Didymus noſter de ſumma concordia miniſtrorum eccleſiae et ſcholae, qui ei ſubiecti erant et adiuncti Torgauiae. Ita enim Balthaſar Summerus (d) in Diario

uitae

und kleiner Statur, ut Ioh. Müller initio Schediaſmatis ſui de Altenb. eccleſ. Praeſulibus tradit, aber dabey ein beweglicher Prediger, daß in Anfange ſeines Rufs der Churfürſt ſelbſt durch ſeinen Cantzler Beyer Nachricht einziehen ließ, was dieſer bewegliche Prediger redete. Lutheri Tom. II. Altenb. fol. 18. a. conf. fol. 153. b. Als er zu Zwickau einſt predigte und in der Ferne nicht wohl zu hören war: lief alles Volck zur Cantzel zu, und hörete ſo aufmerckſam zu, daß es wohl den gantzen Tag über ihm zugehöret hätte.

(c) Tradit haec Dom. Wiliſchius in der Freyberg. Chronicke, cui Dom. M· Krudthofius relationem de hoc Schenckio tranſmiſit. Er war zu Freyberg Schloß- und Dom-Prediger, muſte aber, weil er das Geſetz aus der Kirche ſchaffen wolte, die Stadt räumen. Vid. D. Andr. Möllers, Freyb. Chron. p. 220. ſ. wie er hernach Churf. Joh. Friedrichs Hofprediger wurde: klagte Didymus ſehr über ſeine unreine Lehre, Ehrgeitz, Hoffarth, Heucheley und Büberey bey Luthero. Conf. Lutheri Tiſch Reden p. 358-364. et p. 382. Lutherus nennte ihn nur D. Joeckel. Endlich wurde er dimittiret, und Profeſſor Theologiae zu Leipzig, ut Autor Chron. MSC. Torg. quod liber eſt quartae formae non ita magnus, literis nominis initialibus C· S· G D· K· notatus, tradit ad an. 1539.

(d) Hic Summerus, poſtea urbis Phyſicus et eo tempore uiuens Torgauiae, in Diario ſuo MSC· etiam libro quartae formae haud ita paruo, cui

uitam

uitae ſuae luculento ſtatum rerum ſacrarum, qui in urbe A·C· ꝏ·IↃ XXXXVII fuerit, deſcribit. Erant, inquit, tunc temporis praeceptores noſtri primum Marcus Crodelius, Ludimagiſter, poſtea Dominus Bartholomaeus Weis (e), Tertius Ambroſius Winklerus (f), Quartus Ioannes Waltherus, Cantor; Quintus Baſilius quidam, qui poſtea aedituus templi factus eſt. Sextus Martinus quidam (g). Miniſtri Euangelii, qui tunc temporis et longe ante iſta tempora eccleſiam Chriſti apud Torgenſes cum magno fructu rexerunt: Magiſter Gabriel Didymus, Paſtor, uir bonus et ſanctus; Magiſter Damianus (h), ſecun-

uitam ſuam praefixit, ſic ſcribit: Dominus Paſtor, uenerandus uir, Dominus Gabriel Didymus, in concione de captiuitate noſtri ducis, die Mercurii hora ſeptima quaedam cum maximo gemitu et eiulatu protulerat. Hanc igitur orationem ſacram praeter ordinem, nec die ſolito, habuiſſe Didymus uidetur.

(e) Hic Iodaco Grubenhaynio 1546. ſucceſſerat, et docebat Syntaxin Proſodiam et Catecheſin.

(f) Is locum Simonis Flitneri, qui Terentium exponebat, 1548 occupauerat.

(g) Anteceſſor eius Balthaſar Francus, homo modeſtus et bonus, ſub fine Anni 1546. mortuus erat, ut Summerus mutationes has tradit, qui de Lectionibus eo tempore praepoſitis ita: Lectiones, quae nobis ſcholaſticis tunc proponebantur, ſunt iſtae. A Ludimagiſtro Marco Crodelio nobis Copia Eraſini, praeſertim die Lunae et Martis mane hora una, et die Iouis et Veneris Rhetorica Philippi, item tabula Schematum Suſenbrolii; à Barth. Weis proponebantur nobis mane Georgica Virgilii et Dialectica alternis uicibus, a meridie Grammatica Loſſii et Proſodia; ab Ambroſio Wincklero Ciceronis epiſtolae, item uitam Lutheri nobis dictabat: die Mercurii ſcripta exhibebantur et emendabantur. Die Saturni Catechiſmus repetebatur germanice et Euangelium graecum exponebamus. Iohann Walther Senior, Muſicam exercebat, ſed, hic quia in aulam ducebatur, eius loco Barthol. Weis Muſicam Spangenbergii exercuit. De Baſilio, Quinto, alio loco ita dicit: Baſilius Marci Crodelii tempore a Rectore Summus cenſebatur. De ſtatu ſcholae interno ita ille 1550: Hoc tempore ſtatus ſcholae ruinam minabatur. Nam Ludimagiſter moroſior factus iuuentutem negligit, ſicuti ſemper ab infantia mea ſtatus ſcholae Torgenſis parum aut nihil ualebat: nulla graeca fundamenta nobis unquam ſunt propoſita. Initium quoddam fecerat mortuo Iodoco Grubenhayn, Chriſt. Sileſius, qui Ilenburgae ludimoderator fuerat, ſed is, ſchola relicta uiduam Ilenburgae duxit, et hinc Ilenburgam migrat. Crudelius iam A·C·1549. diem obierat ſupremum.

(h) Damianus uidetur eſſe Valent. Tham,

cundus; Magiſter Balthaſar Arnoldus (i), primus Euangelii in hoc loco concionator, et is in ordine ſecundus erat, fuit enim presbyter; Quartus Dominus Michaël (k) Schultes, Boleslauienſis Sileſius, uir bonus et pius. Paſtor ad S. Spiritum fuit Valentinus Faber, etiam uir bonus. Inter illos et collegas ſcholae fuit ſumma concordia, nullum diſſidium unquam fuit auditum, bene alter alterum ferebat, et alter alteri obtemperabat. Hi fuerunt miniſtri eccleſiae tunc temporis, in quibus etiam longo tempore nulla mutatio facta fuerat. Haec ille. Quae tranquillitas ſtatus eccleſiaſtici mirum quantum turbata ſit, Mauritio dignitatem Principis Electoris ſuſcipiente, Ioanneque Friderico capto. Namque cum Carolus V. Caeſar Auguſtae Vindelicorum Ordinibus imperii formulam doctrinae commendaſſet, ex qua in piorum coetibus docendum eſſet interim, donec in concilio Chriſtianorum communi de controuerſiis exortis conueniret: Mauritius Saxo Caeſari gratificaturus, nec tamen religionis ueritatem abiecturus plane, Lipſiae aliam religionis formulam componi iuſſit, in qua, quae in priori aſperiora uiſa eſſent, mitigarentur. Quam confectam, cum ſemel iterumque Ordinibus Saxoniae ſtudio-

ſe

Tham, qui 1527. una cum Arnoldo Didymi collega in aede Parochiali fuit, ut ſupra dictum, ut ita poſtea demum prioribus duobus tertius adhuc Diaconus acceſſerit. Böhmius tradit: Tham ſey 1546 geſtorben.

(i) De hoc primo Torgauienſium Euangeliſta Böhmius ad annum 1527: In der Cloſter-Kirche haben vor dieſen, nehmlich, ehe Didymus mit ſeinen Collegen in der Pfarr-Kirche das reine Wort Gottes gelehret, etliche Mönche Herr Simon und Herr Balthaſar geprediget. Ita erat Monachus ordinis Franciſcani; atque ideo in monaſterii ſui templo primus Euangelium docuit quod hodie uocatur die Altags-Kirche.

(k) Appellabatur proprie Michaël Schulze, et Didymo ſemper ac fideliter auxilio fuit, et contra D. Iac. Schenckium et poſtea in afflictionibus propter religionis interim ſeruandae formulam ſuſtinendis, ita, ut eam ob cauſam ex urbe expelleretur. Reliqui duo eius collegae in ſumma iam erant ſenectute, Schulzius uero in ipſo aetatis flore, ideoque animus ei non deerat, ueritatis cauſa aliquid tentandi. Torgauiam uenit 1539, ut Böhmius ille: Diß Jahr iſt Herr Michael Sachß (ſic eſt in duobus MSS. Exemplaribus quod uero ſine dubio Schulz eſſe debet) zum Diacono angenommen, an ſtatt Johann Buchners, der gen Oſchatz zu einen Pfarrhern beruffen.

ſe ſeruandam iniungeret in comitiis: Didymus noſter fortiter illi ſe oppoſuit una cum Collega, idololatriam manifeſtam ueritatiſque euerſionem appellans, ſed eo maiorem inuidiam ſibi hac animi magnitudine contrahens, quod comitia ordinum A. C. ∞ıↄxxxxviii ſub finem et anno ſequente fere medio haberentur Torgauiae, eiuſdemque contradictio in uniuerſa Saxonia hac ratione innoteſceret. Quo factum eſt, ut vi. Cal. Maii A. C. ∞ıↄxxxxviiii ad Mauritium Principem accerſitus, praeſentibus conſiliariis, munus publicum deponere iuberetur (1). Sed Noſter ſumma animi aequitate acerbum audiens decretum, gratiis actis Principi, precibus uero ardentiſſimis domi effuſis, diuinae ſe ſubmiſit uoluntati, Dei ſui conſcientiam teſtatus, quam fideliter purum Dei uerbum docuiſſet, quamque ſeuerum uitae honeſtae exemplum per omnes illos uiginti et ſex muneris ſui annos ſemper edidiſſet. Neſcio uero, quomodo factum, ut, licet iuſſus, tamen munere ſacro ſe abdicare cunctaretur. Fortaſſe Puſendorfianum illud ius Principis circa ſacra, quod dicunt, nondum illis temporibus tam ſeuere definitum erat, ut tunc miniſtri eccleſiae eius uoluntati non ſtatim cedere, adhuc auderent, ſi ab auditoribus retinerentur. Id ſaltem conſtat, continuaſſe Noſtrum etiam poſtea Antiſtitis ſanctiſſimum munus. Qua pertinacia animi accenſus, Princeps ſeueriora cepit conſilia. Audiamus ea de re iterum Summerum. Ita autem ille: Dominus Gabri-

 el,

(1) Haec Ternius tradit ſine teſte §. 29. uitae Didymi, quanquam in eo errare uidetur, quod culpam in D. Schenckium, oratorum ſacrorum in aula ſupremum, confert. Schenckius enim multis iam annis ante dimiſſus, et non in aula Mauritii, ſed in aula Pr. Elect. Iohannis Friderici concionator, non uero ſupremus fuerat. Ex quo interim patet, quare poſt duos menſes tam acerbe in Didymum ſit conſultum, ut in carcerem coniiceretur. In cauſa dubio procul fuit, quod, licet remotus ab officio ſacro, id tamen continuauerit, et non ſine taedio Pr. Electoris formulae religionis interim, ſeruandae, ſubinde contradixerit. In quibus omnibus contra conſcientiam non egiſſe uidetur. D. P. Ternius tradit quoque, quam aequum animum in dimiſſione iſta oſtenderit Didymus.

el, Paſtor Torgenſis, et Dominus Michaël publice in concione Mauritium dehortantur, ne quid cauſa religionis ſuſcipiat et mutet; nam hoc ſi factum fuerit, infinita mala et incommoda ſequentur, praeſertim ſi Caeſaris et Papae gratia iſta ſuſcipiantur. Hoc poſtquam audiſſet Mauritius (m), clam nocte utrumque capit, et Vitebergam captos ducit ac carceri includit, item multos remouet Paſtores, qui conditiones Interim ſuſcipere nolunt, ab officio. Hactenus Summerus. Qui libertatem ſermonis, qua in Principem pro ſuggeſtu inuectus ſit Noſter, non obſcure indicat, cauſam aliquam carceris ei fuiſſe. Vtcunque haec ſint, academia Vitebergenſi paucisque amicis aulicis pro ipſo deprecantibus, uinculis liberatus hac conditione, rediit Torgauiam, ne per omne uitae tempus uel Antiſtitis defungi in poſterum auderet muneribus, uel omnino ullum officium ſacrum conſequi ſperaret. Preſſus igitur paupertate, praeſidium inuenit in Senatus Torgauienſis beneficentia, qui doctori, ſemper mirifice dilecto, domum donauit, in qua cum ſuis aliorum miſericordia benefica ſuſtentaretur (n). Ipſum tamen Torgauiae ad munus ſacrum, licet non Antiſtitis, rediiſſe, primum habeo teſtem Summerum coaeuum, qui eum per aliquod tempus, ab officio remotum, domi ſe continere coactum eſſe teſtatur, non uero plane eodem abſtinuiſſe (o). Deinde Michaël Boiemus, diligentiſ-

(m) Michaël Boiemus ſ. Böhmius, Rector quondam Lycei Torgau. cum eo conſentit ad annum 1549. Freytag für Pfingſten ſind Herr Gabriel Didymus und Herr Michael Diaconus gefänglich gen Wittenberg geführet worden, wegen des Interims, welche es deuteten eine Abgötterey und Euerſionem ueritatis. Didymus iſt enturlaubet, und dem Diacono inner 8 Tagen die Stadt zu räumen geboten worden. Haec ille. Didymo uidetur in primis quoque nocuiſſe hymnus quidam formulae interimiſticae cauſa ab ipſo confectus, cuiuſque exemplaria magno numero in curia Torgauienſi adhuc ſeruantur, ſine dubio, quia magiſtratus autoritate hymnus ille hominum notitiae eſt ereptus.

(n) Haec de eius liberatione et domo a Senatu illi donata tradidit D. P. Ternius §. 33. ſed ſine teſtimonio.

(o) Sic Summerus 1548. poſt d. 24. Febr. in Diario: Paulo poſt Torgenſes Theologi captiui et Dominus Gabriel Didymus itemque Micaël Schul-

gentiſſimus antiquitatum Torgauienſium inueſtigator, accurate docet, A· C· ∞IↃLVII d. 4 Martii, quo ſchola Torgauienſis in monaſterium Franciſcanum commigrauit, Antiſtitem rerum ſacrarum fuiſſe Gabrielem Didymum, (id quod tamen pugnat cum iis, quae poſtea dicemus, licet Dei miniſtrum hic tunc quoque eum fuiſſe, doceant,) Rectorem ſcholae autem Ioannem Moſerum (p). Denique Didymus A· C· ∞IↃLVIII d. 1 Maii debitum naturae legitur apud Boiemum ſoluiſſe, poſtquam ſeptem orationibus de Lazari morte habitis paulo ante ſe ad mortem inſtantem ipſe praeparaſſet (q). Vt tandem dicamus de Didymi matrimonio, ſingulare in illo fuit, quod ſponſus eſſet armatus. Cum enim monachi ferre nollent, quod is, qui ſui ordinis haberetur, duceret uxorem; neceſſe habuit, ita nuptiarum ſolennia celebrare, ut, militibus nonnullis ſtipatus, in aedem ſacrorum, in qua iſta fierent, ingrederetur, ne ab hominibus turbulentis infeſtaretur. Fuit enim ex primis monachis, qui A· C· ∞IↃ XXIV matrimonium inirent (r). Vxor eius in ſumma ſenectute demum A· C· ∞IↃLXXXXV mortua et Torgauiae ſepulta eſt. Ex liberis M· Paulus Didymus, Doctor Ienenſium publicus, Torgauiae diem ſupremum obiit A· C· ∞IↃLXXXI in patria; item A· C· ∞IↃLXII filia defuncta, Valentini Richteri cuiuſdam uxor, ſine exequiis ſolennibus ſepulta, quod cum Antiſtite nouo aleret diſcordiam, ne quidem in ſacra coena miniſterio eius u-

ti

Schultes e carcere Vitebergae liberantur, quorum alter Gabriel, per aliquod tempus ab officio remotus domi ſe continere cogebatur, alter Micaël ab officio remotus eo ipſo die egreſſu carceris pulſus. Ideo hic cum tota familia ſe in Thuringiam recepit, ibi Paſtor in Creuzburg eſt factus.

(p) Infra de Didymi filia dicendi occaſio erit, quae ſine exequiis ſepulta, quod nouum Antiſtitem, qui Didymo ſucceſſerat, agnoſcere, nec eius miniſterio in ſ. coena uti uellet. Vnde apparet, nouum Antiſtitem Heydenreichium, uiuente Didymo, non pro Praeſule iuſte ab omnibus eſſe admiſſum.

(q) In Cap. XV. Chron. Torgau.

(r) Vid. Fortgeſetzte Sammlungen 1731, p. 449.

ti uolens: quae ſingula ſuis annis tradit Boiemus. Aliam filiam Magdalenam, Marci Heinſenii, Archidiaconi Serueſtani, coniugem, A. C. CIƆIƆLXXIIII, ex uita exceſſiſſe, memorat (s) Beckmannus, qui etiam epitaphium eius memorabile habet, in quo noſter Didymus Confeſſor chriſtianae ueritatis inuiolatus et imperterritus laudatur.

Cum de Didymi ſucceſſore conſilia inſtituerentur, de Schneppio primum cogitatum eſſe, ſcribit Boiemus, quem Erhard. Schnepfium fuiſſe, poſtea Theologiae doctorem publicum apud Ienenſes, uirum magnae autoritatis et grauem, exiſtimo, praelatum tamen eidem GEORGIVM (t) MOHRVM. Natus hic erat Rodaci (u), prope Coburgum, Vitebergae artium liberalium doctor creatus, primum ibidem fuit ludi literarii magiſter A. C. ∞ IƆXXII, ubi Carlſtadio, literis bonis infeſto, ſe adiunxit, una cum Didymo (x) clamitans, inutilia eſſe literarum ſtudia, imo pernicioſa, tollendas ſcholas, tollendas academias, arcendam ab his iuuentutem, neque magiſtri aut doctoris ſcientiarum nomen tolerandum, unum eſſe Doctorem Chriſtum, unum Magiſtrum. Quo factum, ut Vitebergenſis ſcholae aedificium panibus eo tempore cederet uendendis (y). Ex quo ingenium Mohri non ſolum poteſt exiſtimari, ſed etiam iudicari, quantas turbas dederit Vitebergae Carlſtadius, cum ille in academia contra artes liberales detonaret, Didymi autem uox in eccleſia et Mohri in ſchola contra eaſdem perſonaret. Rediit tamen Mohrus tunc quidem (z) cum Luthero in gratiam. Hinc uerbi diuini

(s) In der Hiſtorie des Fürſtenthums Anhalt Tom. III. cap. 2. p. 209. ſ.

(t) Boiemus 1549. dieſer Zeit ſtund es drauf daß D. Schneppius ſolte herkommen, aber ihm wurde Morus vorgezogen.

(u) Videatur de illo Ieremiae Deutſchmanni Pyramis Vitebergenſis fol. Viteb. 1702. edita.

(x) Conf. M. Io. Clauderi Orat. Sec. de inculta et horrenda ſuperioris pontificiae, excultaque et florida noſtrae Lutheranae aetatis Latinitate p. 38. ſ.

(y) Vt teſtatur M. Seb. Froeſchelius. Fortgeſetzte ſammlungen 1731. p. 691. ſ.

(z) Lutheri ad Mohrum epiſtolae reperiun-

diuini miniſter uocatus primum Bornam prope Lipſiam (a), deinde Rodacum in patriam, hinc Numburgum (b), denique Lipſiam (c), ubi Paſtori eccleſiae Thomanae ſeniori ſubſtitutus eſt A. C. cIↄ Iↄxxxx. Sed rediens Numburgum poſt aliquot annos, Oratoris ſacri munere functus eſt in aede cathedrali (d), donec A. C. cIↄ Iↄxxxxv iterum Lipſiam accerſeretur, Paſtoris Thomani ſenioris iam defuncti locum obtinens uacuum. Hic igitur Mohrus, Torgauienſis eccleſiae Antiſtes conſtitutus ideo uidetur eſſe, quod conſiliis aulicis in formula religionis, interim ſeruandae, omni modo tuenda, maxime fauere exiſtimaretur. Audiamus teſtem coaeuum, Summerum, in Diario uitae ſuae A. C. cIↄ Iↄ xxxxviii ita diſſerentem: In locum Gabrielis, uiri ſancti, uocatus Magiſter Morus, Paſtor Lipſienſis. Ille introducit lineam ueſtem, et alia plura tentat. Domino Michaëli (Schulzio) ſuccedit gener Mori, qui antea in pago Paſtor fuit, prope, ni fallor, Schmiedebergam. Magiſtro Damiano ſuccedit Sixtus Sileſius, qui lineam ueſtem mordicus defendit. Hi omnes opponunt ſe magna ui ſeniori miniſtro eccleſiae, M. Balthaſari Arnoldo, qui, cum lineam ueſtem, ut adiaphoron et plane liberam, habere uoluit, illam iam induit, paulo poſt eam deponit; Aduerſarii autem ſui rem quaſi neceſſariam exiſtimabant, qua miniſter Euangelii a reliqua hominum multitudine ſecerneretur: ipſum coram ſenatu accuſant, et ab officio illum remouent (e).

reperiuntur T. III. Altenb. p. 517. et T. V. p. 690.

(a) Conf. Ioh. Gottlieb Lucii Biographiam Ephororum Bornenſium Lipſ. 1712. in 8. p. 5. ſ. c.

(b) Joh. George Fiſcher in verſtorbener und jetziger Zeit lebenden geſamten Prieſterſchaft im Stifte Naumburg und Zeitz. Numburgi 1708. in 8. p. 12.

(c) Georg. Chriſtoph. Winklers, Reuerendum Miniſterium Lipſienſe L. 1722. fol.

(d) Gerebat nomen eines Dom-Predigers.

(e) Böhmius ſcribit: anno 1551. Dominica Miſericordias iſt M. Balthaſar und M. Andreas wegen des Chorrocks enturlaubt: Sic ergo iterum 2 Diaconi, et inter eos primus Torgauienſium Euangeliſta a munere ſacro

Haec res magnas turbationes et offenſiones in eccleſia peperit. Templum deuaſtatur, religio negligitur, et miniſterium ac ipſi miniſtri contemnuntur. Acceſſit ad haec et leuitas duorum miniſtrorum nouorum, quorum alter, gener Mori, libenter conuiuabatur et helluabatur, et alter Sixtus leuiter de miniſterio loquebatur. Et iterum: Circa haec tempora Morus Magiſtrum Chriſtophorum Sileſium in M. Balthaſaris locum conſtituit, hic autem, quia etiam non diu cum Moro conuenire poterat, inde pellitur, qui poſtea concionator Vinarienſis eccleſiae in Thuringia factus eſt. Ex quo Summeri teſtimonio praeclare intelligitur, quales fuerint turbae adiaphoriſticae, et quantopere ſtatum rerum ſacrarum mutauerint Torgauiae, Moro duce et autore, qui, prioribus uerbi diuini miniſtris fere omnibus eiectis, eo magis diſplicebat auditoribus, quod, Summero teſtante, eos pro ſuggeſtu publice taxare, eoſque falſos et ſeditioſos praedicatores nominare non deſiſteret. In ſumma, idem finit orationem, ſtatus eccleſiae fuit miſerrimus et turbulentiſſimus in hoc loco. Qualis quoque Morus fuerit Torgauiae, patet ex cauſa Magdeburgenſi, de qua audiamus denuo Summerum, cuius utor uerbis: Circa Dominicam Laetare Torgae a nobilibus, comitibus, epiſcopis et ſubditis primariis fit conuentus, quem Mauritius dux ideo inſtituerat, ut eos ad bellum nouum ſuſcipiendum et ad Magdeburgenſium obſidionem cogeret. Illi, quia nullam cauſam belli contra miſeros proſcriptos Magdeburgenſes inueniunt, hoc recuſant. Sed ad perſuadendum eos Morum, concionatorem ac paſtorem, informat, qui in aula ante conſultationem (f) concione habita, qua eos maledicos,

remoti ſunt. Sed Arnoldus rediiſſe ad prius munus inuenitur. Nam 1564. ſenectutis cauſa et calculo laborans, munere ſacro ſponte ſe abdicauit, cum 42 annos fuiſſet Diaconus; ut ſcribit Böhmius ad an. 1564.

(f) Inde intelligitur ſolennem maxime orationem ſacram, quae comitia ordinum Saxoniae praecedere ſolet, ab eo habitam tum fuiſſe.

Digitized by Google

dicos, ſeditioſos, rebelles, contumaces et peſſimos nebulones proclamat, addens, quod omnes hi, qui Magdeburgum oppugnarent, ſacrificium gratiſſimum Deo praeſtarent, et omnes, qui ibi perirent, uere ſaluos eſſe, rem totam corrumpit et perdit; hinc conſilium protrahitur, nobiles uolunt diſcedere, qui dimiſſionem non impetrare poſſunt, niſi aliquibus certis relictis, penes quos autoritas deliberandi maneret. Hi autem cum in abſentia praecipuorum nihil certi concludere uellent, res diſtracta eſt ad annum ſequentem. Haec Summerus de opportuna, uel potius importuna Mori oratione, quam pro roſtris ſacris habuit, Principis conſilia adiuturus, quam ferociter poſtea quoque defendit, quamque quingentos florenos eidem meruiſſe ſcribunt (g). Cum igitur Mohrus auram aulicam omni ratione captaret; quid mirum, Principis gratia nixum, omnia eundem pro arbitrio egiſſe. Sed eius quoque taedium Torgauienſes cito cepiſſe, eo facilius intelligitur, quo conſtantior eorum in priores, tam probatos tantaque iniuria expulſos uerbi diuini apud ſe miniſtros erat amor. Laeti igitur acceperunt Mohri abitum et mortem, A. C. CIƆIƆLIII, quam Summerus in Diario ita tradit: Cum hoc anno, ait, Dominica Vocum Iucunditatis Morus Paſtor Torgenſis ciuibus pro concione ualedixiſſet, et TZEIZAM (quam Cizam interpretor) quod ciues libenter

(g) Inter res memoratu dignas Torgauiae geſtas adducit Mich. Böhmius ſequentem hiſtoriam Cap. 42. Chron. Torg. M. Marcus (ita corrupte legitur pro Mohrus) hat geprediget, Magdeburg muſte herab, wenns gleich in Wolcken an eiſern Ketten hienge, und der wider die Stadt züge, ob er gleich umkäme, führe er doch von Mund auf gen Himmel. Da die Predigt verrichtet war, begegnet ihm D. Scheffel, hernacher Burgemeiſter und Profeſſor zu Leipzig; Herr, ſpricht er, ihr habts gemacht, daß die Landſtände übel zufrieden ſind, wir ſind allhier, daß wir den Herrn abhalten, daß er nicht wider Magdeburg zöge, ſo hetzet ihr ihn an; du biſt ein Bube, ſpricht Marcus (Mohrus) wie die andern. Dieſe Pillen muſte er hinein ſchlucken, und ſtille ſchweigen. Bald bekömmt er 300 fl. von Herzog Moritzen, und hernach 200 fl. daß ihm die Predigt alſo 500 fl. getragen hat. In Lembeulii erſten Brieſe an Herr Carl Dieterich Liſenium, treufleißigen Prediger, unweit Parthenopolis traditur, hoc Magdeburgi contigiſſe, quod tamen Torgauiae nemo abiudicabit.

illi conceſſiſſent, die Mercurii 28 Iulii uolens filium in monaſterio Pforten, ibi literas diſcentem, uiſitare, repentina morte in itinere prope Pforten interiit. Sic eodem anno et menſe Dux (Mauritius) et praeco eius interierunt morte ſubitanea.

Excepit Mohrum (h) M. CASPAR HEIDENREICH, uel Heydenrich, utroque enim modo nomen ſcribi inuenio, de quo et ſequentibus ſucceſſoribus breuior ero, quod opellam mihi creſcere uideo, et recentiora plerumque etiam notiora ſunt. Ampla fuit Torgauienſium ſpes de hoc rerum ſacrarum nouo Antiſtite. Fuerat iam Fribergae Henrico Pio Principi a concionibus ſacris, quam ob rem multa eius memoria eſt in Fribergenſium annalibus. Qua nominis celebritate moti, Torgauienſes de lautiore ſtipendio ei proſpexerunt (i). A b. Buckio, qui, quoad Torgauienſium Antiſtes fuit, diligens multuſque fuit in antiquitatibus Torgauienſibus, cuius autem diligentiae monumentum in hoc argumento adhuc nullum fere uidi, praeter notationes temporum, quibus Praeſules Torgauienſibus praefuerunt, ab illo igitur inuenio notatum d. 28 Sept. Torgauiam acceſſiſſe Heidenreichium. Inter prima eius negotia celebris eſt inauguratio aedis Spiritui S. dicatae. Nam iam d. 16 Febr. A. C. CIↃ IↃ LIIII rudera templi antiqui deſtructi ad Sanctum Spiritum Torgae remota eſſe, et poſtea nouum, quod iam eſt, extructum, ſcribit Summerus. Menſe autem Nouembri nouum aedificium dedicauit

(h) Ex Mohri ſcriptis nota mihi ſunt: Eine Chriſtliche Vermahnung aus dem Evangelio: Dixit Martha ad Ieſum wider das zaghaffte Erſchrecknis des Todes, herausgegeben, durch M Georg, Mohr, Prediger zu Born, an Caſpar von Nitzſcher Altenb 1524 in 4to. Item Auslegung über das Evangelium von der Kirchweyhung. Luc. XIX. Ingreſſus Ieſus perambulabat Iericho. Georg. Mohr von Coburg, zu Born Prediger an ſeine Gemeine zu Born, Altenb. 1525. in 4.

(i) D. 27. April. 1553. iſt George Mohr von Torgau weggezogen mit guten Willen und Freuden der gantzen Bürgerſchaft. An ſeine Statt iſt gefodert M. Caſpar Heydenreich ein alter (i. e. ehemahliger) Hofprediger. Auf Michaelis iſt ihm die Beſoldung gebeſſert, und zu 140 fl. noch 60 fl. geleget, it. 32 Scheffel Gerſte, 15 Claft. Holtz, oder wie viel er bedarf, auch 3 Scheffel Saltz, den 18 October hat er die erſte Predigt gethan, de ueſte nuptiali. Ita Boiemus ad a. 1553.

tit Noſter (k). Cumque aedificium, in quo ipſe habitaſſet Paſtor, uetuſtate collapſum eſſet; et aerario ſacro praefecti Principem Electorem iám A. C. CIↃ IↃ LV ſupplices adiiſſent, ut ad id reſtituendum, molitoris Belgerani mulctam, quae propter farinae fraudes ei dicta erat, ducentorum florenorum ſibi clementiſſime concederet, dimidiam mulctam a Principis liberalitate ad Paſtoris domicilium reaedificandum eos obtinuiſſe, his annis docet Boiemus. Itaque, reditibus et domicilio auctus, nuptias A. C. CIↃ IↃ LX celebrauit cum Clara, Andreae Schulzii, Conſulis filia, Torgauiae. Quam fidelis uero fuerit in officio ſacro obeundo, multa ſunt documenta. Quantopere profuerit toti Dioeceſi, non ſolum docet aerarium A. C. CIↃ IↃ LXVIII conſtitutum in uiduarum, quarum mariti in Dioeceſi Torgauienſi docuere, utilitatem, quod inſtitutum adhuc ſeruatur; ſed etiam Viſitatio, quam dicunt, generalis eccleſiarum A. C. CIↃ IↃ LXXVI cum Nicol. Selneccero, Theologo Lipſienſi, ſuſcepta, et biennio poſt repetita una cum Polycarpo Lyſero (l), quicum et de rebus ſcholae et aerarii ſacri inquiſiuit, et in primis ſeuere animaduertit in ſacrae coenae contemtores. Fuit enim acer omnino morum et religionis cuſtos. Patet illud ex ſeueritate diſciplinae eccleſiaſticae, quae in adulterum A. C. CIↃ IↃ LXII exercita eſt (m). Nec minorem diligentiam adhibuit in doctrinae caſtitate conſeruanda. Qua de re A. C. ∞ CI LXXVI d. XII Sept. Fridericus Femelius, eius Diaconus, quod Caluiniſmi ſuſpectus

(k) D. 28 Nou. 1554, hat M. Caſpar Heidenreich, Pfarrherr und Superintend, die Spittel-Kirche mit einer Prediat, von dem Mißbrauch der Papiſten Weihung, eingeweihet. Boehmius ad annum 1554.

(l) Id teſtatur Autor Chron. Torg. MSC. ſub liter. init. C. S. D. R. G. latens, ad hunc annum.

(m) Ea de re Boehmius ita: 1562 d. 1 Octobr. Hat L. B. mit einem weiſſen Stäblein für der Cloſter-Kirchen geſtanden, Ehebruchs halben, und den andern Sonntag für der andern Kirchthüre, d. 1 Nou. Sonntag Allerheiligen, haben beyde, doch an unterſchiedlichen Thüren geſtanden für der Pfarr-Kirche, bis alles iſt aus geweſen. d. 8 Nou. Iſt die halbe Predigt von ihm gehalten, und ſind aus dem Bann gelöſet, ſind für dem Altar abſoluiret, und darnach das Sacrament gebrauchet.

ctus erat, non ſolum munere ſacro ſe abdicare coactus, ſed etiam uetitus eſt in tota Saxonia, quae Principi Electori pareret, habere orationes pro ſuggeſtu. Multam quoque eius operam fuiſſe in Crypto-Caluiniſtis coërcendis, et Formula Concordiae conficienda, cui quoque nomen ſubſcripſit, in S· R· Löſcheri hiſtoria motuum, a Caluiniſtis exercitatorum, paſſim inuenio parte tertia. Lycei uero Torgauienſis leges eius uel curae, uel autoritati deberi, reperi in Lycei eiuſdem Albo. Neque tamen munus eius, licet fideliter eo fungeretur, caruit moleſtiis. Sic A· C· ∞ IↃ LVIIII quidam quinquennali exilio mulctatus eſſe legitur, quod ipſum et collegas multis conuiciis oneraſſet. Sic propter peſtem orationes ſacrae in templo monaſterii intermiſſae ſunt, quod quatuor annis ante a fulmine tactum erat, donec A· C· ∞ IↃ LXXXV. inſtaurarentur. (n) Qua peſte quoque abreptus eſſe M· Anthonius Schwarzius, legitur ad S· Spiritus Paſtor, eo anno mortuus. His temporis iniuriis et difficultatibus agitatus, hiſque laudibus clarus, per triginta fere et tres muneris Torgauienſis annos, tandem anno aetatis ſeptuageſimo placide obdormiuit (o) Heidenrichius A· C· ∞ IↃ LXXXVI. Heidenrichium excepit (p) MENTO GOGREVIVS. Natus hic eſt Lupfurdiae, et iam circa annum Chriſti ∞ IↃ LXIII. ludi literarii moderator apud Hamelopolitanos fuit (q), poſt bien-

(n) In dieſer Peſt ſind 2200 Perſonen geſtorben, allein zu Torgau. Die Schule hat der maſſen abgenommen, daß auf die letzt 10 oder 8 Schüler geweſen. Im Anfang iſt ein Praeceptor mit 30 Schülern abgeſondert worden, der alle particularia funera begleitet. Idem

(o) 1586 d. 30 Ian. Iſt M· Caſpar Heidenreich von Freyberg, Pfarrer und Superintendens zu Torgau ſprachloß worden, da er faſt in die 33 Jahr der Kirchen gedienet, ſeelig aus dieſer Welt abgeſchieden, und pridie Purificationis zur Erden beſtattet, dem M· Joh. Ulrich die Leichen-Predigt gethan, aetat. 70. Boehmius ille ſcribit ad hunc annum. De ſcriptis eius notus mihi eſt Tractatus, Von Amt der Chriſtl. Kirchendiener und Seelſorger. Lipſ. 1565, in 4.

(p) Videatur de eo Chr. Frid. Wiliſchii Index Bibliothecae Altenburgenſis p. 593. Altenburgi 1721. in 8. in lucem edita.

(q) Rector adhuc Scholae apud Hamelopo-

biennium delectus, ut comiti Hoyenſi a concionibus ſacris in aula eſſet. Qualem hic ſe geſſerit, docet nos Hermannus Hamelmannus. (r) Ita autem hic de Gogreuio: Comes Ericus aſſumſit in aulicum concionatorem M· Mentonem Gogreuium, hominem uerſatum et doctum, qui pedetentim incipiebat a Ruſio (Paſtore Neopurgico in comitatu Hoyenſi) diſſentire et quoque ſe illi praeferre: Ibi conſiderans Illuſtris Comes Ericus, inter iſtos duos cooriri ſimultates, uocat de Conſilio Cancellarii Ioannis Hackeni, in Superintendentem M· Iohannem Beckerum. Tandem mortuo Beckero, dimittitur etiam Mento Gogreuius, quem tamen ualde diligebant Cancellarius Iohannes Hackenus, et ipſius filius, Robertus Hackenus, Comitis Erici conſiliarius propter dona docendi. Ex quo Hamelmanni teſtimonio intelligitur, Gogreuium iam tum turbas dediſſe et doctrinae cauſa fuiſſe ſuſpectum. Id quod ſine dubio in cauſa fuit, quare non ſolum A· C· ∞ IↃ LXVIIII. de S· Coena, in quo argumento Caluiniſtis fauere uidebatur, ſuam exponeret ſententiam (s), ſed etiam biennio poſt neceſſitatem ſibi iniunctam exiſtimaret doctrinae ſuae edendi confeſſionem (t). Primum Torgauiae uiſus eſſe legitur d. 6 Mart. A· C· ∞ IↃ LXXXVI circa Paſchatos ferias, quoniam exul munus aliud ſacrum ſine dubio ambibat. Neque quicquam memorabile Torgauiae geſſiſſe reperitur, niſi quod nomen ſuum hic quoque turbis excitatis et uitae maculis infamarit. Namque cum A· C· ∞ IↃ LXXXVII.

melopoſitanos, ſequens iam edidit ſcriptum, typis poſtea iterum expreſſum: Bucoli orum Virgilii ſimplex et dilucida Metaphraſis, cui, in ſcholaſticae pubis gratiam et uſum, ordo, quem uocant, conſtructionis, cum ſingularum eclogarum argumentis acceſſit, Autore M· Mentone Gogreſio, Al. Wit. 1581. in 8. et Henricopoli 1564. in 8. plag. 17.

(r) In operibus genealogico-Hiſtoricis pag 801.

(s) Liber. ita inſcribitur: Mento Gogreff demonſtratio de praeſentia Chriſti in Coen et Andr. Freyhub doctrina eccleſiae de Deo, eſſentia uno in perſonis trino. Lipſ. 1569, in 8.

(t) Vid. Fortgeſetzte Sammlungen 1733. p. 699. ſ.

LXXXVII. d. 2. Febr. uſum luminum in altaribus templi omittere inciperet, eaque res, quod priuato auſu ſuſcepta eſſet, multis eſſet offenſioni; graues lites cum ſenatu ei ortae ſunt, quae tandem conſopitae die 14 Iulii, arbitris controuerſiae miſſis a Principe. Id quoque ei tribuitur, quod uſus orationum funebrium pro ſuggeſtu frequentior Torgauiae eſſe coeperit. Tandem anno ſequenti ſponte abiit, licet poſtea remotus ab officio. Cum enim d. 9. Aug. ſponſalia celebraſſet, poſt duos menſes coniux ei peperit filium. (u) Quae fuit ſine dubio cauſa, cur et ipſe abitum maturaret et ab officio publico remoueretur. Poſt hunc delectus eſt Praeſul TOBIAS BEVTHERVS. Natus is Annaebergae A· C· ∞ IↃ XXXV. d. 10. Dec. (x) in illuſtri Afraneo Miſenae literas didicit, in academiam Lipſienſem profectus A· C· ∞ IↃ LV. poſt decennium Ludimoderator ſcholae praefectus eſt Liebenwerdenſi; hinc Liebenwerdae A· C· ∞ IↃ LXXIII. eccleſiae Diaconus, et poſt biennium Paſtor et Antiſtes creatus. In quo munere ita ſe geſſit, ut A· C· ∞ IↃ LXXXVI Dreſdam in aulam arceſſeretur, cui eſſet a concionibus ſacris. (y) Poſt triennium ſacris praefectus, ceremoniis conſuetis et ſolennibus a D· G· Maiore, Doctore Theologo d. 8. Mart. Vitebergae, peractis, primam orationem ſacram habuit Dom. Rogate. Fuit clarus arte poëtica, de quae Aeg. Periander ita cecinit: (z)

Si mihi fas ueros animi depromere ſenſus
Candida uena tibi carmina pulcra facit.

Clarior autem munere ſacro laudabiliter geſto. Cuius initio,

(u) 1588. d. 9. Aug. hat D· Mento Superintendens Verlöbniß gehabt. D 18. Octobr. hat D· Mentonis Weib einen jungen Sohn gehabt; er hat ſich aber den 19. Nou. aus dem Staube gemacht, und das Kuhfenſter troffen: tradit Boehmius ad h. a.

(x) Quam ob cauſam etiam Beutheri mentio fit in Dieterici Diſſert. de Annaberga p. 34.

(y) Ideo fuſe de eo ſcribit Joh. Andr. Gleich, in der Churfl. Sächſ. Hofpredigers Hiſtorie, P. I. p. 381-400.

(z) In Aegid. Periandri Germania p. 813. Francof. ad M. 1567. in 8.

tio, Chriſtoph. Grauio, Torgauienſis eccleſiae Diacono, mortuo, d. 29. Aug. M. Ge. Wulſchaldium in eius locum ſuffectum, et M. Mich. Röberum, ad S. Spiritus Paſtorem rite inaugurauit. Quas inaugurationis ceremonias impertitus quoque eſt A. C. ∞ IↃ LXXXXIII. d. 29. April. M. Petro Heſſo, Diacono, poſt biennium, ab officio propter Huberianiſmum deinde remoto (a), licet A. C. ∞ IↃ LXXXXIIII. d. 6. Mart. Articulis Viſitationis, quos uocant, una cum collegis et ipſo Heſſo nomen ſubſcripſiſſet. Sicut autem doctrinae caſtitatem ſtrenue defendit, ita etiam acerrimus diſciplinae ſacrae fuit uindex. Ita Boiemus teſtatur, ab eodem cuipiam feminae ſacris interdictum eſſe A. C. ∞ IↃ LXXXXII, quod iuſſiſſet incendio exorto, pro flamma reſtinguenda interulam menſtruatae coniici in ignem d. 26 Nou. cui tamen ſacrorum uſus redditus d. 17. Dec. Ita quoque A. C. CIƆ IↃ LXXXXVIII lictores ad templorum fores conſtitui iuſſit, qui uirgines, aureis coronis ſuperbientes, in pompa nuptiali, aditu prohiberent. Nec mirum, Guilielmum, Adminiſtratorem regiminis in Saxonia, cum de eccleſiarum Saxonicarum ſtatu ſaepius inquireret, per Proceres et Theologos, locorum quoque ſingulorum uiſitationem (eine Local-Viſitation) in Dioeceſi Noſtrum ſingulis annis habere iuſſiſſet. Poſtquam enim A. C. CIƆ IↃ LXXXXII uiſitatio

gene-

(a) 1595. Haben alle unſere Prediger von Torgau auf Erfoderung des Conſiſtorii nach Wittenberg verreiſen müſſen, wegen M. Petri Heſſens des Diaconi, der auf Anhalten etlicher Bürger an M. Hieronymi Niemanns ſtatt verordnet, und des Huberi Sententiam defendirte de Electione, und war treffliche Verbitterung unter ihnen, daß er den alten Dienern a promiſcua multitudine wurde vorgezogen und allerley inſolentias brauchte, und Neuerung einführete, und auf die andere Collegas predigte, mit groſſer Ungeſtümmigkeit, und wuchs acerbitas animorum von Tage zu Tage, bis M. Johann Ulrich, Pfarr zu Dommitzſch, und Peter Heſſe aber des Dienſts entſetzet worden, und Herr Melchior Dürrius Chemnicenſ. von Dommitzſch, da er Pfarr war, 16 Sonntag Trinit. und M. Joh. Richter Delicianus von Leipzig uociret und ordiniret ſind d. 5. Oct. Sic Boehmius coaeuus M. Hieronymus Niemann Archidiaconus, 1592. d. 19. Nou. mortuus erat, ſcholae et eccleſiae miniſter fidelis, per annos fere 45, auditor Lutheri et Melanchtonis, eodem teſte Melch. Durrio ſucceſſit 1612. M. Sigiſmund Badehorn. Quo anno etiam in Beutheri domicilio praecipuum hypocauſtum ignis, per fornacem perrumpens, corripuit, ſed ſine multa iactura.

generalis Torgauiae inſtituta fuerat per Ioannem Loeſerum, Mareſchallum haereditarium, Io. Fried. de Schoenbergk, D. Georg. Müllerum, Theol. Ienenſem, et D. Ge. Barbarthum, Doctorem publicum Lipſienſium, propter Caluiniſmi inſidias et articulorum uiſitationis ſubſcriptionem, quos dicunt: Talis quoque inquiſitio, ſeu uiſitatio, repetita eſt A. C. 1598 ab eodem Schoenbergio et D. Aegidio Hunnio, Theologo Vitebergenſi. Cuius uiſitationis, quomodo Torgauiae peracta ſit, Acta, quia mihi ad manus ſunt, nonnulla adiungam, quae ad eccleſiae et Dioeceſeos Torgauienſis ſtatum pertinere uidentur. Miniſtros Dei Torgauiae tum fuiſſe, ex illis liquet, praeter Beutherum, M. Melch. Dürrium, Archidiaconum, M. Io. Richterum et M. Caſp. Hübnerum, Diaconos, una cum M. Mich. Robero, qui etiam ſaepe Rabnerus ſcribitur. In Lyceo docuerunt M. Mich. Behemb, Rector, et poſt eum M. Anton. Keulenbergk, Andr. Alberus, Michaël Fachius, Cantor, Heinr. Kellerus, Paulus Beutherus, Chriſtoph. Funccius, et Paulus Gilbertus Organiſta. Decretum eſt a uiſitatoribus, ut ante nuptiarum ſolemnia ſponſus et ſponſa, confeſſione prius edita doctrinae diuinae, ſacra coena uterentur, et ut Paſtor Belgeranus, Antiſtiti ſuo adiunctus, de ſtatu ſacrorum in agro inquireret (b). Aerarium in utilitatem uiduarum, quarum mariti mortui erant Paſtores, antea inſtitutum, plane ad incitas redactum eſſe, repertum eſt (c). Haec qui-

(b) Sic ea de re Viſitationis Articuli: Superintendens ſchlägt unter 26 Paſtoribus auſſer den Diaconis den Pfarrherrn zu Belgern M. Gabriel Möllern vor, zum Adiuncto. Darauf iſt er dem Herrn Superintendenten von denen Herrn Viſitatoribus zum Adiuncto zugeordnet und confirmiret, daß er in denen innengelegenen Pfarren viſitire, und wie er es befunden, dem Superintendenten berichte. Item der Pfarrherr zu Belgern, des Superintendenten zugeordneter Adiunctus, M. Gabriel Mollerus, ſoll förderlichſt die Local-Viſitation verrichten, mit Zuziehung der Collatorum Beamten und Gerichts-Herren, und ſind deswegen ihnen die disfalls ergangenen Fürſtl. Sächſ. Patente dem Superintendente und ſeinem Adiuncto in gehörigen Pfarren und Filialen, zu viſitiren, ausgehändigt worden.

(c) Ibid. damahlen ſey kein Synodus noch Fraternität zu Torgau gehalten worden. Solche aber ſey vor 30 Jahren bey Sup-

Digitized by Google

quidem tunc acta ſunt. Sed neque poſtea uiſitatio eiuſmodi generalis intermiſſa plane, qualem Torgauiae ſuſcepere A· C· cIↄ Iↄc xvii Heinricus de Leipziger, qui praefectis, Torgauienſi et Liebenwerdenſi, praeerat; D· Fridericus Balduinus, Theologus Vitebergenſis, et D· Barthol. Reuſnerus, Iuriſconſultus primus eiuſdem academiae. His aliiſque negotiis ſacris cum uitam Beutherus transegiſſet, in ſumma tandem ſenectute diem obiit ſupremum, anno Chr. cIↄ Iↄc xx, d. 9 Iul. et aetatis octogeſimo et quinto (d).

Seni uenerabili qui ſuccederet, dignus uiſus eſt GVILIELMVS LEYSERVS, Polycarpi filius. Hic natus Brunſuigae A· C· cIↄIↄLXXXXII, anno aetatis duodeuigeſimo artium magiſter creatus Vitebergae, et poſt nouem annos Theologiae Licentiatus, Torgauienſis Praeſul anno ſequenti conſtitutus, Doctoris titulum ſuſcepit Ienae A· C· cIↄ Iↄc xxi (e).

Sup. M· Caſp. Heidenreichs Zeiten gangbar geweſen, und der Fiſcus, dazu jeder Pfarr jährlich 6 Gr. contribuiret, M· Johann Fiſchern vertraut geweſen, nach deſſen Tode, ſeine hinterlaſſene Wittbe, den Fiſcum mit Geld und allen genommen, davon gezogen und zu Wittenberg wieder gefreyet haben ſolle, hätten auſſer dem Gelde auch wohl jeder $\frac{1}{2}$ Scheffel Korn der Wittbe contribuiret.

(d) Videatur de eius morte: M· Ioh. Richteri Ars moriendi, die rechte ſeelige Sterbe-Kunſt, aus den Worten Pauli Phil. I 21. bey der Leichbegängnis Herr Tob. Beuthers Pf. und Superintendentens zu Torgau, Freyberg 1620. in 4. plag. 5. A Beuthero ipſo quaedam reperiuntur conciones funebres typis expreſſae, ut: zwo Leichen-Predigten, die 1 bey dem Begräbnis D· Mich. Jegers, Bürgemeiſters zu Freyberg, gehalten durch Joh. Schützen, Ao 1566. Die 2 bey dem Begräbnis Fr. Catharina Mich. Jegers des Raths und Stadtſchreibers zu Torgau Hauß-Frauen, gethan von Tob. Beuthern, Pfarrern und Superintendenten daſelbſt 1596. den 21. Mart. Lipſ. 1597. plag. 5. Ferner bey dem Begräbnis Mich. Jegers Stadtſchreibers zu Torgau 1601. den 20. Maii gethan, Lipſ. 1602. in 4. plag. 3. Item bey dem Begräbnis Adriani Hubeneri, Pfarrers zu Schildau, Vit. 1603. in 4. plag. 2. Beym Begräbnis George Schmidts, Churfürſtl. Amtſchöſſers zu Torgau, Viteb 1611. in 4. plag. 2. Item Fr. Eliſabeth Wolf Merckens, Bürgemeiſters zu Torgau, Lipſ. 1614. in 4. plag. 3. George Moſers Stadt-Richters und Apotheckers zu Torgau, Lipſ. 1615. in 4. pl. 3. Fr. Anna, Chriſtoph Finckens, Stadtſchreibers zu Torgau Hauß-Ehre, Vit. 1616. in 4. plag. 5. und Fr. Margarethen, Anton Unrubens regierenden Burgemeiſters zu Torgau, Viteb. 1619. in 4. pl. 3.

(e) Confer. Godofr. Sueui academia Vitembergenſis, Viteb. 1655. in 4. et Adr. Beyeri Syllabus S· S· Theol. Doctorum et Licentiatorum in Salana promotorum, Ien. 1641. in 12. et tandem Henr. Wittenii Diar. Biograph.

Digitized by Google

Neque tamen ultra ſeptem annos ſubſtitit Torgauiae. Namque cum anno 1621 d. 7 Dec. ſuſcepiſſet Antiſtitis dignitatem, eadem ſe abdicauit A. C. CIↃIↃCXXVII, d. 14 Octobr. quo ſeptem abhinc annis primam orationem ſacram habuerat Torgauiae explorationis cauſa. Tunc autem abiit Vitebergam, Praepoſiti locum occupaturus, quem ſumma cum dignitate tuitus eſt, per uarios dignitatis gradus ad ſumma aſcendens, etiam Canonicus Miſenenſis A. C. CIↃIↃCXXXXVI delectus, donec tranquilla morte defungeretur poſt triennium, aetatis anno quinquageſimo ſeptimo. De quo multus nobis eſſe poſſet ſermo. Sunt enim argumenta in promtu, niſi breuitatis ratio habenda eſſet, et iam alii iſta occupaſſent. Torgauiae uero memoratu dignum quid eundem geſſiſſe, nondum inueni notatum, niſi quod diem ſupplicationis ſ. poenitentiae primum Torgauiae iuſſu Principis d. 14 April. A. C. CIↃIↃCXXVI celebraſſe legatur, qui tunc in Saxonia inſtitui coeptus eſt.

Sequitur IOHANNES WINTERVS, qui Numburgi A. C. CIↃIↃLXXXV d. 14 Sept. in lucem editus, in ſchola Portenſi literis ſe dedit A. C. CIↃIↃLXXXXVIII Lipſiam in academiam profectus A. C. CIↃIↃCV, anno ſequenti ibidem Philoſophiae Baccalaureus, et poſt triennium magiſter creatus, ſicuti anno CIↃIↃCXIII Theologiae Baccalaureus renuntiatus eſt. Fuit primum uocatus Magdeburgum A. C. CIↃIↃCXVII, ut eccleſiae cathedralis diaconus eſſet. Quod munus, ut maiori gereret autoritate, eodem anno facultatem Doctoris Theologi nomen ſuſcipiendi Lipſiae obtinuit. Cum uero Torgauienſis Antiſtitis dignitas ad eum A. CIↃIↃCXXVII deferretur, quod adiit d. 12. Nou. annus nondum praeterierat, cum Doctoris Theologiae Lipſiae acciperet ornamenta: Quibus uix ſeptem menſes gauiſus

Biograph. P. I. et Einſd. Memor. Theol. p. 704. ſqq. qui etiam longum ſatis Catalogum ſcriptorum Leyſeri noſtri annexit.

gauiſus eſt, apoplexia correptus A· C· cIↃ IↃCXXIIII d. 26. Mart. in ipſo aetatis flore, cum uerba faceret ad populum pro ſuggeſtu (f). Nec igitur mirum, parum de eo reperiri in Torgauienſium annalibus, quod ſit memorabile, quos ne quidem per ſeptendecim nouerat menſes. Ex libris autem ab eo confectis, ſatis apparet, uirum fuiſſe multae doctrinae et ueritatis diuinae amantem (g).

Mortuo illo, Antiſtes Torgauienſis inauguratus eſt SEBASTIANVS STARCKIVS, A· C· cIↃ IↃCXXVIIII d. 20. Oct. legitimis ceremoniis, qui natus Lauſigii, Vitebergae literarum ſtudiis incumbens, poteſtatem Doctoris Theologi nomen ſuſcipiendi ibidem adeptus erat biennio ante d. 7. Iun. quae nominis dignitas in eum collata eſt A· C· ∞ IↃCXXX, d. 17. Aug. in eadem academia. Celebrauit quidem propter Confeſſionis Auguſtanae originem eodem anno, una cum reliquis piorum coetibus in Saxonia, Iubilaeum, ſed quantum temporis conditio pateretur, quae uerba ſunt autoris, qui Michaëlem Boiemum continuauit. Incidit enim eius tempus in complures calamitates et adhuc maiores difficultates. Praeterquam enim, quod eo ipſo anno, uenti uiolentia, turris ad b. Mariae

 aedem

(f) Vita eius legenda eſt ex concione funebri in eius mortem habita, quae ſub ſequenti titulo edita eſt in lucem: D· Pauli Röberi allen Engeln des Kirchen-Himmels für Augen ſchwebendes Himmliſches Ehren-Kräntzlein aus dem freudigen Zuſpruch ihres Sieges-Fürſten, und in das Streit-Fähnlein eingewürckten Emblemate Apoc II. Sey getreu bis ꝛc. bey dem Leich-Begängnis D· Ioh. Winterss P· und Sup. zu Torgau erkläret. Vit 1629. in 4. pl 14.

(g) Scripta eius, quae celeberrimus et doctiſſimus Ianus, Conrector Scholae Budiſſinenſis, una cum aliis relationibus ad hanc hiſtoriam pertinentibus mecum perbeneuole communicauit, ſequentia ſunt: De Iuſtificatione hominis contra F· Socinum Lipſ. 1717. in 4. Qu. An Adamus in ſtatu integritatis fuerit mortalis necne? Lipſ 1617. in 4. pl. 10. Schola tentationis Paulina ſ. Anfechtungs-Schule Pauli, aus der Ep. an die Römer, Magdeb. 1621. in 4. Qu. Theol. de conuerſione hominis coram Deo et quomodo fiat oppoſita Bellarmino T. IV. L. cum inſignia doctoralia ipſi conferrentur d. 28. Aug. 1628. Lipſ. 1628. in 4. Praeterea in manibus mihi eſt: Corona fidelitatis et conſtantiae i e. Krone der Treue und Beſtändigkeit, ex Apoc. II. Sey getreu bis ꝛc. bey der Leiche M· Joh. Richters Archidiaconi Lipſ. 1628. in 4.

aedem quoad partem ſuperiorem collapſa eſt, cum eadem tempeſtatis iniuria multae priuatae aedes, plurimaque tecta deſtruerentur (h); infinita mala illa aetate Torgauienſibus peperit bellum tricennale, accedente tandem peſte, tam late graſſante, ut Torgauiae uix triginta coniuges reliqui eſſent, uiduarum uero, uel eorum, quorum uxores mortuae, numerus maximus reperiretur (i). Qua peſte abreptus ſine dubio eſt etiam noſter Starckius, qui diem ſupremum obiit A· CIↃ IↃC XXXVII, quo peſtis furor maximus erat. Interim illa Confeſſionis Auguſtanae ſolennitas peperit tres orationes ſacras, a Starckio tunc habitas, poſteaque typis traditas, ex quibus ſatis apparet, eum non ſolum facultate perſpicue et grauiter dicendi ualuiſſe, uerum etiam in linguis eruditorum et controuerſiis Pontificiorum egregie uerſatum fuiſſe (k).

WOLFGANGVS ERNESTVS TÜNZELIVS, quem ordo tangit, natus eſt Vinariae A· C· ∞ IↃC X, d. 12. Dec. Cum primum in ſchola Dreſdenſi, deinde in Torgenſi literis imbutus eſſet A· C· CIↃ IↃC XXVII, biennio poſt Vitebergam, et hinc Lipſiam poſt unum alterumue annum abiit in academias, in quarum poſteriori Philoſophiae Baccalaureus et Magiſter A· C· CIↃ IↃC XXX renuntiatus, profectus eſt Ienam, ut hic quoque doctrinae ſuae quaereret incrementa. Poſtea dignitatem Comitis Palatini Caeſarei adeptus, facultatem Doctoris Theologi inſignia ſuſcipiendi Ienae obtinuit A· C· CIↃ IↃC XXXV d. 30 Aug. quae etiam tertio anno poſt d. 14 Iulii accepit, cum

(h) Videat. Autor Chron. MSC· C· S· B· G· R· ad annum 1630.

(i) Vt Ioh. Bauerus ciuis illo tempore Torgauienſis et nauigator tradit in Chron. ſuo MSC· quo uitae ſuae annos perſequitur.

(k) Titulus eſt: Vexillum Iubilaeo-Euangelicum, d. i. Evangeliſches Lutheriſches Jubel-Fähnlein, geſchwungen zu Torgau, oder 3 Evangeliſch Lutheriſche Jubel-Predigten auf das groſſe Jubel Feſt, ſo für die wunderbare Erhältnis der reinen Lehre, ſo für 100 Jahren, zu Augſpurg bekennet, gethan zu Torgau von D· Seb. Starcken, Pfarrern und Sup. daſelbſt. Wittenberg 1630 in 4· Tractatus hic Senatui et ciuitati Torgauienſi dedicatus eſt.

cum antecedente anno Paſtor et Praeſul Torgauienſis delectus eſſet. Namque die lunae poſt Dom. I. Adu. A· C· ∞ IↃC XXXVIII illud adiit, quo anno nuptiae frequentiſſimae fuiſſe dicuntur Torgauiae, quod plerique incolae uel uxorem uel maritum peſte prioris anni amiſiſſent. Et ut uitae eius quaedam addamus memorabilia, A. C. CIↃ IↃC XXXXIII et ſequenti multas ei reperio interceſſiſſe lites cum diaconis, propter uarios reditus mutabiles. A· C· ∞ IↃC XXXXVIII mulcta Torgauienſibus, quietem diei Dominicae turbantibus labore, dicta eſt, qui quidem opus facere ſolerent manibus, ſex groſſorum, duplicata uero iis, qui equis uehi conſueuiſſent. Inſtitutum ſimul, ut more aliorum templorum conſtituerentur, qui, quoties oratio ſacra haberetur, nummulum a ſingulis auditoribus colligerent. Sicuti autem A. C. CIↃ IↃC LVII tectum aedis S. Nicolai, pridem uaſtatae, abſumtum eſt incendio, quo quinque homines una periere: ita A. C. CIↃ IↃC LXI, d. 27. Sept. diem ſolennem inſtituit Tünzelius, quo Deo immortali gratiae agerentur pro turre arcis maiore (dem Flaſchen-Thurm) inſtaurata et exaedificata (l), quemadmodum etiam pacis Weſtphalicae cauſa anno ſeculi quinquageſimo ſolennitas eius generis acta eſt. Noſter uero diem ſupremum tandem uidit Torgauiae A· C· CIↃ IↃC LXII d. 30 Mart. aetatis quinquageſimo ſecundo, ipſo die Paſchatos, et corpus eius, ſolennibus exequiis peractis, in templo B· Mariae ſepultum eſt (m).

Sequitur ENOCHVS HIMMELIVS, qui uero uix quatuor annos et nonnullos menſes praefuit huic muneri ſacro. Natus erat Durlaci, in Marchionatu Badenſi. Philoſophiae Baccalaureus A· C· ∞ IↃC XXX et tertio anno poſt Magiſter creatus, primum conſtitutus eſt Eccleſiae Orlamundenſis Paſtor

(l) Vt autor Chron. MSC· C·S·R· D· G· Cap. 7. de magnitudine et ſitu urbis tradit.

(m) Hoc teſtatur Bauerus in Chronico iam allegato. h. a.

ſtor et Praeſul A· C· ∞ IↃ C XXXVIII. Hinc anno ſequenti poteſtatem Doctoris Theologi inſignia ſuſcipiendi conſecutus, quae annus inſequens tulit, Antiſtes Cizenſis A·C· ∞ IↃ C LI. et eius ſeculi anno ſexageſimo ſecundo Torgauienſis delectus eſt, d. 25. Maii oratione ſacra explorationis cauſa habita, et inauguratus a magno Calouio d. 10 Iun. (n) Extat quoque muneris hic laudabiliter geſti monumentum, Diſputatio (o), quam dicunt, Synodalis de conſociatione Lutheranae et Caluinianae religionis, quam praeſide Himmelio defendit Petrus Paulus Niſchka, eccleſiae Neidenſis Paſtor (p). Quo uero amplior de eo ſpes omnium fuit, eo maior fuit dolor omnium bonorum, quem ex eius morte praematura concepere (q). Quanta enim et linguarum et doctrinae diuinae, uel exponendae, uel e Dei uerbo ſtabiliendae, cognitio in Himmelio fuerit, ex eius monumentis, in lucem editis, ſatis apparet (r).

Eodem

(n) Reliqua uitae eius refert concio funebris in eius mortem habita: quae hoc inſcripta titulo in lucem edita eſt: M· Frid. Sculteti, Archid. Torg. Seelige Sterbe-Kunſt des Iſraelitiſchen Königs und Mannes GOttes Davids, ex Pſ. XXXIX. 6. bey der Sepultur D· Wolffg. Ern. Tünzelii P· et Sup. zu Torgau, deutlich erkläret, Viteb. 1664. in 4. pl. 12.

(o) De ſcriptis eius innotuerunt mihi: Muſarum Pegaſus et Hippocrene, i. e. Oratio de ingenii humani natura uarietate et praeſtantia, it. Diſp. de occultis qualitatibus Lipſ. 1629. in 4. Diſp. Theol. de eccleſ. Praeſ. D· Wilh. Lyſero. Witeb. in 4. Πανοπλία Caluiniſtica proſtrata, h. e. Diſſ. Theol. contra abſolutum Electionis et Reprobationis decretum Praeſ. D· Io. Himmelio Reſp. pro Lic. M· Wolfg. Ern. Tünzelio Ienae 1635. in 4. plag. 5. de uiſibilitate et inuiſibilitate eccleſiae, Praeſ. D· Wilh. Lyſero Vit. in 4.

(p) Hoc C·S·D·G·R· in Chronico ſuo.

(q) Er ſtarb 1666. den 12. Sept. an der rothen Ruhr, ut Bauerus in Chron. ſuo annotauit. Reliqua uitae eius referuntur in Chriſtoph. Henr. Löberi Hiſt. Eccleſ. quae Ephoriam Orlamundanam deſcribit, Ienae 1702. in 8. p. 198. ſq.

(r) Scripta eius annotata ſunt ſequentia: Χριστολογίας Dauidicae ſ. Pſalmi CX. Explicationis Theologicae Sect. I. quae de diuina Chriſti exaltatione agit Praeſ. D· Sal. Glaſio, Ien. 1638. in 4. pl. 10. Diſputationes de diſciplina eccleſiaſtica, it. de uera religione Abrahamitica. Bonae fidei poſſeſſio aeternae ſalutis, eine Leichen-Predigt auf Joh. Ernſt Anckelmannen, Decanum zu Zeitz 1662. in 4. pl. 9. Sicherer

Durch-

Eodem, quo Himmelius mortuus eſt, anno, eſt in eius locum ſuffectus PAVLVS HOFMANNVS. Quem Vratiſlauia A. C. ∞ IↃ CXXX. d. 31. Octobris genuit et in gymnaſio Mariae Magdalenae literis imbuit. Hinc Vitebergam dimiſſus in Academiam A. C. ∞ IↃ CXXXXVIII. quarto anno poſt artium magiſter creatus, Iohanni Georgio Duci Saxoniae, qui poſtea in Principis Electoris dignitate Iohanni Georgio II. Patri ſucceſſit, praeceptor eſt A. C. ∞ IↃ CLV adiunctus, qui in diuina doctrina, boniſque literis eum erudiret. Id quod deinde ipſi uiam parauit ad maiores dignitatis gradus. Hinc poteſtatem Doctoris Theologi inſignia capeſſendi nactus eſt Vitebergae A. C. ∞ IↃ CLXIII. Hinc biennio poſt Capituli Wurzenſis Praepoſitus conſtitutus. Hinc ipſum Antiſtitis Torgauienſis locum obtinuit A. C. ∞ IↃ CLXVI. tertio anno poſt Doctoris Theologi nomine ornatus. Adiit uero Torgauiae munus grauiſſimum anno ſequenti d. 5. Maii, Dominica Cantate primum oratione ſacra habita, ſed demum poſt quinquennium a Calouio iuſtis ceremoniis inauguratus. Saepius illis temporibus aula Principis morabatur Torgauiae. Quo pacto Hofmannus et innotuerat Torgauienſibus, et poſtea quoque gratia Principis fruebatur. Cuius indicium luculentum fuit non ſolum, quod A. C. ∞ IↃ CLXXIII. exeunte cum Principe Ioh. Georgio, cuius ſtudiis praefuerat, peregrinari iuberetur, ſed etiam ſplendidis augeretur reditibus, quos caperet Zizerodae, in uicino pago, et ad poſteros etiam iure tranſmitteret. Sic multis modis beatus Torgauiae id ſtuduit, ut ſuorum quoque auditorum et eccleſiae miniſtrorum ſibi ſubiectorum amorem ſibi conciliaret omni modo. Quo pertinet illud, quod ſingulare in eo uidetur eſſe. Cum

Durchgang durch groſſe Waſſerfluthen der gläubigen Seele, ex Pſ. XXXVII. u. ult. eine Leichen-Predigt auf Richard Nehrhof von Halterberg Canonicum zu Zeitz, ibid. 1660. in 4. pl. 14. de Antichriſtis praeter primarium in eccleſia uiſibili plurimis in 8. Saracenica Arabice conſcripta in 8.

Digitized by Google

enim A· C· ∞ IↃCLXXV. infans ei naſceretur, omnes et ſingulos Paſtores eccleſiarum ſibi ſubiectos literis ſcriptis rogauit, ut natum ſibi infantem ex lauacro ſacro ſuſciperent (s), qui ſinguli Ioachimicum colligentes officio ſuo defuncti ſunt per Schulzium, ſenem uenerabilem et Archidiaconum ad id delectum. Qui quidem poſt biennium octogenario maior una cum Collega Georgio Amende, qui aetate fere illi par fuit, ex uita exceſſit. Sed Noſter, praeter alias felicitates plurimas, de hoc quoque impenſe laetatus eſt, quod A· C· ∞ IↃ LXXVI. d. 7. Iunii Principe Electore Torgauiae ſolennia non ſine pompa celebrarentur, arceſſitis Lipſienſibus et Vitebergenſibus Theologis et praecipuis aulae miniſtris, propter Formulam Concordiae, ante ſeculum eodem loco confectam. Quae ſolennitas ut eo ſplendidior eſſet, aedificium Lycei Torgauienſis eodem tempore, reparatum, ornatius inſtructum, et ab Hofmanno dedicatum eſt oratione habita Latina, cui reliquiſque patronis etiam a Rectore Scholae Reichmanno publicae gratiae actae ſunt oratione peculiari, quae typis commiſſa eſt (t). Sed neſcio quid fuerit cauſae, quod gratia Principis Electoris Saxonis Ioh. Georgii III. excideret Hofmannus. Aiunt, ſeueritatem diſciplinae in diſcipulo exercitam, in cauſa fuiſſe, ut, ea non parum offenſus, offenſaeque memor, Princeps, cum ad Saxoniae regimen accederet, omni modo id ageret, ut honeſto titulo dimitteretur Hofmannus. Qua ratione

(s) Hoc refert C· S· in Chron. MSC· hoc anno.

(t) Titulus illi inſcriptus eſt: M· Iac. Reichmanni Rectoris oratio Euchariſtica iuxta illud Num. 21. 8. Dis iſt der Brunn, den die Fürſten gegraben haben, die Edlen in Volck haben ihn gegraben, durch die Lehrer und ihrer Stäbe, circa inſtaurationem Scholae Torgauienſis et auditorii noui iam iam occupandi pro auſpicandis lectionibus Torgae in fol. Continet haec oratio breuem Scholae Torg. et illius Rectorum hiſtoriam. Qua uero ratione Iubilaeum propter formulam concordiae inſtitutum et celebratum ſit, refert C· S· D· G· R· in Chron. MSC· D· Hofmanni oratio ſacra in Phil. II. 1. 2. hoc Iubilaeo habita, eodem anno Torgauiae edita eſt, in 4. pl. 12.

ratione factum, ut ualedicens Torgauienſibus d. 23. April. A. C. ∞ IↃ CLXXXII. Thorunii in Boruſſia primum Gymnaſio Rector, deinde mox templo Mariano Paſtor et Miniſtris eccleſiae Senior praeficeretur. In quo munere adminiſtrando ſe praebuit fidelem, donec A. C. ∞ IↃ CCIIII. d. 18. Mart. anno aetatis ſeptuageſimo et quarto ex hac uita migraret (u).

Hofmanni autem abeuntis locus attributus eſt CHRISTIANO HOFKVNZIO. Qui, cum A. C. CIↃ IↃ CLI. Sagani in Sileſia hanc lucem uidiſſet, primum in Schola Zittauienſi, inde ab anno ∞ IↃ CLXII. per biennium, poſtea in Vratiſlauienſi, denique in Leucopetrenſi A. ∞ IↃ CLXXII. bonis literis incubuit, donec Lipſiam in academiam proficiſceretur anno CIↃ IↃ CLXXII, ubi anno ſecundo liberalium artium Baccalaureus et tertio magiſter renuntiatus, dignus uiſus eſt, qui A. C. ∞ IↃ CLXXVII. Archidiaconi Torgauienſis locum obtineret, die 6. Decembr. ſanctiſſimum munus ſuſcipiens rite, quod legitimis ceremoniis fidei eius d. 2. Dec. commiſſum erat. In quo eum ſe geſſit, ut, cum Antiſtitis locus uacuus eſſet, omnes eodem dignum exiſtimarent Hofkunzium. Quem, oratione ſacra ſpeciminis loco d. 15. Maii habita probatus, decimo tertio abhinc die occupauit, rite inauguratus d. 15. Iun. Vt autem eundem eo magis ornaret, A. C. CIↃ IↃ C LXXXVII. d. 16. Dec. Doctoris Theologi dignitatem ſuſcepit Vitebergae, eam conſequendi poteſtatem anno praecedenti nactus. Sicut autem mors chariſſimae coniugis muneris ini-

(u) Vita eius reperitur in M. Joh. Weiſſens, Predigers in Thoren, unter dem Bilde des Leuchters im Hauſe GOttes vorgeſtellten Lehrer, d. i D. Paul Hofmanns, Paſt. und des Miniſterii Senioris Leichen-Sermon I. Tim. I. 11. ſ. Thoren 1704. fol. pl. 22. Vid. quoque Noua Literaria Maris Baltici 1704 p. 83. et Pippingii Memorias Theologicas, p. 93.

qui quoque Catalogum eius ſcriptorum ſatis longum annectit, inter quae, praeter quaſdam Diſputationes et conciones funebres, memoratu dignum eſt illius Torgauiſches Iubilate, Torgau 1671. in 4. quod breuem Torgauiae hiſtoriam continet, ut et eiuſdem Torgauiſcher Catechiſmus, Dreßden und Leipzig 1676. in 8.

tium reddidit ei funeſtum: ita idem non caruit difficultatibus, probatiſſimis collegis eum deſerentibus. Ita M· Io. Dauid Schwerdtnerus, cui Archidiaconi locum conceſſerat, Pirnenſis eccleſiae Praeſul conſtitutus eſt A· C· CIↃ IↃ CLXXXVII. Ita Io. Andr. Gleichius Diaconus, A· C· ∞ IↃ CLXXXXVI. Dreſdam commigrauit, ut regi potentiſſimo a concionibus ſacris eſſet. Ita denique huius ſucceſſor M· Chriſtianus Weiſius, Lipſiam euocatus eſt, poſt triennium, ubi paucis abhinc annis Paſtor Thomanus uita defunctus eſt. Creuit igitur collegarum diſceſſu Hofkunzio labor, qui non parum auctus eſt, ex quo Regina Poloniarum Potentiſſima Chriſtiana Eberhardina aulae ſuae ſedem per aliquod tempus fixit Torgauiae. Huic enim Reginae clementiſſimae praeſto fuit, et in aliis officiis ſacris et in ipſa Sacrae coenae adminiſtratione una cum Carpzouio, qui ei a concionibus diuinis fuit primarius, anno CIↃ IↃ CCI. et ſequenti. Clementiae quoque regiae, quam Iudaei ad Chriſtum, Seruatorem optimum, ſe conuertentes, ſolebant implorare et ſectari, tribuendum, quod ſeculi noſtri quinto, ſexto, et decimo et ſinguli et eorum totae familiae aqua diuina a Noſtro abluerentur. Illud uero etiam memoratu dignum, quod ſeculi prioris anno octogeſimo octauo, initium factum eſt Torgauiae, ex decreto ordinum Saxonicorum in comitiis facto, in templo explorandi profectus puerorum et puellarum, quos in doctrinae diuinae elementis feciſſent, quo in negotio autoritatem et operam Hofkunzii quoque interceſſiſſe non dubitamus. Fuit profecto uir autoritate grauis et fere ſeueritati propinquus. In magna quoque nominis autoritate mortuus A· C· ∞ IↃ CCXII. d. 30. Nou. cuius exequias ſolennes oratione accurata deſcripſit, qui annales Torgauienſes autoris continuauit, ſub literis C· S· D· R· G· latentis (x).

Ordo

(x) Ex ſcriptis eius reperiuntur: Diſſert. Philoſ. de unione mentis et corporis humani, Lipſ. 1667. in 4. Evangeliſche Glaubens- Rechenſchaft von den

Ordo tangit IO. CHRIST· BVCKIVM, Grafenhaynenſem, qui literis imbutus primum Torgauiae, in iis inde ab anno CIↃ IↃCLXXXXIII ita profecit Vitebergae, ut poſt quatuor annos artium magiſter declaratus, cum etiam Lipſiae literarum ſtudia continuaſſet, ordini Philoſophorum adiungeretur. Hinc anno ſeculi decimi ſexti poſtremo eccleſiae Torgauienſis diaconus, et anno CIↃ IↃ CC XII Antiſtes rite conſtitutus, ſtatim facultatem adeptus eſt ſummos Theologi honores conſequendi, quos etiam tertio anno poſt ſuſcepit Vitebergae. Non uero minus Torgauienſes amans, quam ab iiſdem amatus eſt, tamen Dei ſui uoluntati obſequutus eſt, regioque mandato, quod eum Dreſdam auocauit, ut Reginae religioſiſſimae eſſet a concionibus primus. A· C· CIↃ IↃ CC XXIII igitur, d. 23. Mart. diſcedens, uix decem et octo menſes grauiſſimo praefuit muneri, repentina et praematura morte abreptus anno quinquageſimo et ſecundo aetatis anno. Cuius uitam ut breuius enarrem, et aliae mouent me cauſae, et inprimis, quod iam mihi otium fecit Io. Andr. Gleichii diligentia (y). Iubet etiam me feſtinare argumenti amplitudo, et pagellarum harum anguſtia. Quocirca pauca dicemus etiam de ſucceſſore

MICHAELE LINDA, qui A· C· CIↃ IↃ CC XXIII munus Antiſtitis ſuſcepit, de cuius uita nuper admodum prodiit in lucem commentatio (z). Illud modo liceat hic commemorare, Lindae imaginem mihi ante oculos ponentem, me iſtam uix breuius, uix aptius pingere poſſe, quam ſi dicam, fuiſſe

 in

den vornehmſten angefochtenen Glaubens-Articel der Evangel. Chriſten, wider alle von den Papiſten eingewendete Scrupel erläutert, Lipſ. 1677. in 12. Lehr- und Wehr-Catechiſmus zur Befeſtigung der Evangeliſchen Religion, und Abwehrung der Päbſtiſchen und Calviniſchen Irrthümer. Lipſ. 1680. in 12. Der hochgelehrte und geehrte Juriſt aus den Worten Pauli, Phil. III. 20. f. bey Burgmeiſters D. Chriſt. Herrmanns Leichenbeſtattung, Torgau 1683. in 4. pl. 7.

(y) Im andern Theil der Churfürſtl. Sächſ. Hofprediger-Hiſtorie p. 585-595. in qua etiam ſcripta eius memorantur.

(z) M. Mich. Heinr. Reinhardi Commentatio de uita Mich. Lindae, Torgauiae 1739. in 4.

in uiro animum pietatis ſtudio feruentem, et omnia humana, imo ſe ipſum ſic deſpicientem prae diuinis, ut ſolum Deum ſolumque coelum et cogitare et meditari et concupiſcere maxime uideretur. Vtriuſque uirtutis documenta et exempla ut afferam, quae nondum uideo commemorata, ſaepe audiui uirum et uitia ſeculi reprehendentem et religionem noſtram ſanctiſſimam a pontificiorum iniuriis tam ſtrenue tantoque animo uindicantem pro roſtris ſacris, ut omnium auditorum animos cohorreſceret, et eorum nonnulli quoque de uitae periculo oratori timerent. Neſcio autem, quomodo factum, ut impune diceret, quicquid ei uideretur, imo non raro eorum, licet uirorum ſummorum, quos caſtigaret, gratiam obiurgatione ſibi conciliaret. Ita habeo compertum, cum adhuc aulae Altenburgenſi eſſet a concionibus ſacris, et Bachanalibus actis quaedam turpiter, quaedam fierent libidinoſe, Noſter, paulo poſt aſcendens in ſuggeſtum, Seruatoriſque optimi, in Oliueto eiulantis, lacrimas cum intempeſtiuis aulicorum hominum laetitiis itentidem comparans, tanta uerborum ui et uehementia in libidinem et petulantiam aulae inuectus eſt, ut omnes eius cauſa, praeter ipſum plurimum metuerent. Sed quam non uana eius eſſet fiducia, in Deo ſuo collocata, apparuit paulo poſt, cum tantum abeſſet, ut Princeps Sereniſſimus liberiori eius offenderetur oratione, ut potius liberaliter a ſe dimitteret donatum, et alloquio gratiae et fauoris pleno proſequeretur. Quantus uero rerum humanarum ſuique ipſius fuerit contemtor, illud eſſe poteſt indicio, quod aulae Altenburgenſi publice ualedicens non dubitauit palam confiteri, nunquam in animum ſuum ſe induxiſſe, aut inducere potuiſſe, ut crederet fore, ut aliquo numero eſſet in hac uita: ſemper potius exiſtimaſſe, fata ſua nominis ſui lectione inuerſa ſignificari, quod, ſi retro legatur, AD NIL notaret. Itaque ita ſecum ſtatuiſſe, ſe ad nil natum factumque eſſe. Quam excellentem animi deſpicientiam

pro-

procul dubio didicit in calamitatum ſchola, quas et in omni uita ſubiit plurimas et inprimis ſuſtinuit Altenburgi, unius alteriuſque collegae inuidia plurimum preſſus et agitatus, ita ut etiam celebris ille Coberus (a) eius cauſam ſuſcipere et defendere neceſſarium iudicaret.

Sed tempus eſt, ut ueniam ad Celeberrimum TVVM, VIR MAXIME REVERENDE, Anteceſſorem, IOANNEM CHRISTIANVM STEMLERVM, Theologiae Doctorem digniſſimum. Cuius merita inſignia, uel in bonas literas uel in eccleſiam, cuius facundiam, quam orationibus ſacris ſolet omnibus intelligentibus comprobare, cuius denique dotes reliquas excellentes, quas uel natura, uel induſtria, uel Dei maximi bonitas et gratia diuina ei eſt impertita, uereor, ut aſſequar oratione. Malo igitur uirum uirtutibus ſuis eminentem, ſilentio religioſo uenerari, quam fruſtra pingere conari. Et uita eiuſdem luculenta oratione expoſita eſt tunc, cum Lipſiae doctoris Theologi inſignibus ornaretur, quae in omnium eſt manu. Itaque ne plane temporis notationes praetereeam, hoc tantum moneo, acceſſiſſe Torgauiam uirum excellentem, ad Antiſtitis munus capeſſendum, A· C· ∞ IↃ CCXXXVIII. et poſt triennium ferme Leucopetram non ſine auditorum dolore magno diſceſſiſſe, ut in aula Principis Weiſſenfelſenſis oratorum ſacrorum eſſet ſupremus, reliquiſque muneribus grauiſſimis ſpendidiſſimiſque fungeretur. Talibus igitur tantiſque anteceſſoribus, VIR MAXINE REVERENDE, ſucceſſor adiunctus es, quorum plerorumque ueſtigiis praeclare inſiſtis, quod eorum exemplo doctoris Theologi honores ſuſcipiendi facultatem TIBI comparaſti. Ft haec cauſa eſt, quare nos quoque laetemur, et quare noſtram quoque laetiam hac qualicunque commentatione ſignificandi quaeramus occaſionem. TIBI igitur pia uoce et religioſa mente inſignem illam dignitatem gratulamur, nihil magis optantes, quam

(a) Cabinets-Prediger.

Digitized by Google

quam ut eadem diu fruaris, et ita fruaris, ut cum dignitate felicitas omnis generis ſemper ſit coniuncta. Deus optimus maximus TIBI ſeruet ualetudinem firmam, robuſtam et conſtantem! Eius gratia TIBI conſeruet, augeatque eas ingenii animique dotes, quae hinc neceſſariae hinc utiles ſunt, ad grauiſſimum Antiſtitis munus ita gerendum, ut poſſis eodem nunquam non gaudere! Piis TVIS coeptis ſemper adſit ſuo et auxilio et praeſidio, et illis proſperos concedat ſucceſſus. Capiat ex TE et TVA dignitate omnis eccleſia plurimos uberrimoſque fructus. Sis ornamento perpetuo toti ciuitati Torgauienſi, quae de religionis caſtitate modo uindicanda, modo tuenda tam praeclare merita eſt! Nunquam audiaris a TVIS auditoribus ſine fructu et ita ſemper, ut Dei immortalis gloria et honor, audientium uero ſalus et amplificetur et confirmetur! Floreat, TE Praeſide, Lyceum Torgauienſe, quod tot uiros de eccleſia et republica bene meritos ingenti numero iam prioribus ſeculis formauit, fouit et produxit. Sis in ſenectute quoque decus literatae reipublicae egregium, in qua tot literarum monumentis nomen TVVM pridem innotuit! TVIS autem ſis quam diutiſſime gaudio et ſolatio! Videas porro filios TVOS, optimae ſpei, TE dignos, eoſque non ſine laetitia educes in patriae religioniſque utilitatem, TVI uero animi oblectationem! Nobis autem, ut de nobis quoque ultimo loco uerba facere liceat, ita praeſis diu et feliciter, ut nunquam TE noſtrorum poeniteat, ut eccleſiae omnes et ſingulae, TIBI ſubiectae, per complures annos de TE Antiſtite ſibi poſſint gratulari, et ut nos ne minimam quidem offenſionem TVAM unquam, quia TE non offendi confidimus, niſi eo, quod Deo diſplicet, incurramus. Et quemadmodum audiuimus, de nobis TE ſolere gloriari, quod TIBI ignotus ſit Dei miniſter fidei TVAE curaeque ſubmiſſus, uitae uitiis infamis: ita optamus, ut Deus optimus TIBI hanc gloriationem ſeruet perpetuam et ſempiternam. Dabimus certe, Deo iuuante, operam, ne hic fauor erga nos TVVS unquam mutetur. De noſtra enim fide, ſumma animi ueneratione et pietate, qua TE et merito et libentiſſime proſequemur, nunquam TIBI erit conquerendi cauſa. Noſtra enim in TE pietas non ſolum eſt officii noſtri debitum, ſed etiam amoris conſtantiſſimi index, qui firmiſſimum pietatis eſt fundamentum.

Dedi. III Iduum Iulii A. C. ∞ IↃCCXXXXIIII.

✡ ✡ ✡

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z158051808

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google